

UNIVERSITATEA BUCUREȘTI
FACULTATEA DE LITERE
DEPARTAMENTUL DE STUDII CULTURALE
SECȚIA DE STUDII EUROPENE

SISTEMUL DE REPRESIUNE ȘI DETENȚIE DIN ROMÂNIA
COMUNISTĂ

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:
prof. Andrei Cornea

ABSOLVENT:
Constatin-Tudor Bădilă

SESIUNEA IUNIE 2012
BUCUREȘTI

Lista abrevierilor

- AANP – Arhiva Administrației Naționale a Penitenciarelor
- ACNSAS – Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității
- ANIC – Arhivele Naționale Istorice Centrale
- ASRI – Arhiva Serviciului Român de Informații
- CC – Comitetul Central
- CPADCR – Comisia Prezidențială Pentru Analizarea Dictaturii Comuniste din România
- DGLCDMN – Direcția Generală a Lucrărilor Canalului Dunăre – Marea Neagră
- DGP – Direcția Generală a Penitenciarelor
- DGPCM – Direcția Generală a Penitenciarelor și Coloniilor de Muncă
- DGPLCM – Direcția Generală Penitenciare, Lagăre și Colonii de Muncă
- DGSP – Direcția Generală a Securității Poporului (Securitatea)
- HCM – Hotărârea Consiliului de Miniștri
- MAI – Ministerul Afacerilor Interne
- NKVD – *Narodnii komissariat vnutrennih del* (rusă) – Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne
- OSA – *Open Society Archives* (eng.) – Arhivele Societății Deschise
- PCB – Partidul Comunist Bulgar
- PMB – Partidul Muncitoresc Bulgar
- PMR – Partidul Muncitoresc Român
- PNȚ – Partidul Național Țărănesc
- PSDI – Partidul Social Democrat Independent
- RFE – *Radio Free Europe* (eng.) – Radio Europa Liberă
- SSI – Serviciul Special de Informații

Cuprins

Introducere.....	4
CAPITOLUL 1: Privire de Ansamblu Asupra Sistemului de Detenție.....	7
CAPITOLUL 2: Locuri de detenție.....	21
Studiu de caz: Gherla.....	21
Reeducarea de la Gherla.....	24
Studiu de caz: Reeducarea de la Pitești.....	27
Studiu de caz: Canalul Dunăre – Marea Neagră.....	37
CAPITOLUL 3: Bulgaria și România – Analiză comparativă.....	44
Concluzii.....	54
Bibliografie.....	60

Introducere

Lucrarea de față este un studiu asupra sistemului de detenție și represiune din România comunistă. Motivăm necesitatea unei asemenea lucrări prin faptul că informația despre acesta, deși abundentă, este răspândită în momentul de față în numeroase volume, nefiind sistematizată, ceea ce îngreunează înțelegerea fenomenului.

Statul, în definiția sa minimală, este instituția care monopolizează violența legitimă în scopul a asigurării unei anumite ordini sociale. El face aceasta printr-un mecanism simplu: alegerea unor reguli, pe de-o parte, și impunerea respectării lor, pe de alta. Pentru a-i face pe cetățeni să-i respecte legile, statul nu are altă opțiune decât aceea de a-i obliga, întrucât tentația de a obține avantaje necinstite prin nerespectarea regulilor stabilite este una a căreia mulți indivizi îi vor ceda. Ori, dacă un număr suficient de indivizi cedează acestei tentații, se atinge masa critică, iar regulile nu mai pot fi numite reguli. Din această cauză statul trebuie să creeze un sistem punitiv prin care să se asigure că ele sunt respectate. Acest sistem este mecanismul juridic, însoțit de sistemul penitenciar, fără de care cel dintâi ar fi lipsit de orice putere reală de coerciție.

Prin urmare, sistemul penitenciar este unul dintre agenții care asigură stabilitatea statului. Acest fapt este la fel de adevărat într-un stat totalitar cât și într-unul democratic sau de orice altă natură. Totuși, sistemele de detenție din statele democratice și din cele din statele totalitare nu sunt echivalente și nici măcar nu au vreun scop comun în afara celui de a întări legile statelor respective.

Diferența dintre cele două este una substanțială, natura sistemelor de detenție fiind legată de scopul detenției din statele respective. În statele democratice, acesta este reintegrarea deținutului în societate, pe când în cele totalitare detenția are scopul reeducării deținutului. Cei doi termeni par parțial sinonimici. Totuși, diferența de sens este majoră. Dacă prin reintegrare înțelegem acțiunea de a-i da deținutului mijlocul de a funcționa normal și fără a comite delikte în societate odată ce pedeapsa sa se încheie, prin reeducare se înțelege forțarea deținutului de a gândi în niște șabloane prestabilite, împotriva naturii sale – având în vedere că, în statele totalitare, deținuții nu sunt închiși pentru delikte comise, ci pentru ceea ce ei sunt sau gândesc.

Prin urmare, pentru a înțelege de ce cetățeanul statului totalitar se comportă într-un anumit fel și nu în altul, precum și de ce statul poate înghiți societatea în integralitatea sa și dicta până și cele mai banale și mundane aspecte ale vieții cetățenilor săi, trebuie să înțelegem natura sistemului său represiv.

Chiar dacă în România s-au scris volume întregi despre Securitate și metodele acesteia,

considerăm că acest lucru nu este suficient fără înțelegerea sistemului de detenție comunist și a modului în care acesta a fost structurat și a funcționat ca principal instrument represiv. În opinia noastră, aceasta ar arunca o lumină clarificatoare asupra epocii comuniste.

Vorbind despre Gulag, sistemul de detenție din Uniunea Sovietică, Anne Applebaum aprecia că: „Gulagul nu s-a ivit, gata format, din spuma mării, ci mai curând a oglindit standardele generale ale societății din jurul său. Dacă lagărele erau murdare, dacă gardienii erau brutali, dacă echipele de muncă erau delăsătoare, aceasta s-a întâmplat parțial din cauză că murdăria, brutalitatea și delăsarea erau fenomene suficient de frecvente și în celelalte sfere ale vieții sovietice. Dacă viața în lagăre era abominabilă, insuportabilă și dacă rata mortalității era ridicată, nici asta nu ne poate mira prea mult. În unele perioade, viața în Uniunea Sovietică era de asemenea abominabilă, insuportabilă și inumană, iar rata mortalității era la fel de mare în afara lagărelor.”¹

Sistemul penitenciar al unui stat este un microcosm care oglindește societatea care l-a generat. Observația Annei Applebaum rămâne validă și în cazul sistemului penitenciar comunist din România. Dacă acest sistem este viciat (și, după cum vom vedea în cele ce urmează, este), asta nu înseamnă decât că întreaga societate din România comunistă era viciată în egală măsură.

Între sistemele din România comunistă și din Uniunea Sovietică vecină acesteia a existat o legătură strânsă, pe toate nivelurile. O legătură pe care o putem asemui cu cea dintre un tată și fiul său. Dacă vom continua mai departe pe acest fir logic, vom ajunge la concluzia că sistemul comunist proaspăt apărut în România, impus de U.R.S.S. l-a privit pe cel matur din statul care a impus comunizarea României și a început să-l imite. Și-a creat structuri echivalente, a repetat acțiunile din copilăria U.R.S.S.-ului și a încercat să fie o copie cât mai fidelă a părintelui transformat în model. Un exemplu perfect în acest sens este sistemul legislativ represiv din România comunistă, care nu este nimic altceva decât o imitație a celui sovietic². Pe măsură ce timpul a trecut, tatăl și fiul au fost când apropiați, când depărtați, dar imitația originară a fost atât de reușită, încât România comunistă nu și-a schimbat, în realitate, niciodată structura sa profund sovietică.

Atunci când România proaspăt comunizată a vrut să-și adapteze sistemul penitenciar, ea a preluat tot modelul sovietic, Gulagul. Astfel, ea și-a metamorfozat închisorile pre-existente într-un gulag miniaturizat, fidel modelului chiar și în cazul detaliilor minore.

Regula de bază a gulagului este una simplă: detenția nu are scopul *reintegrării* deținutului în societate, ci ori pe cel al *reeducării* deținutului (*reeducarea* însemnând distrugerea ființei

¹ Anne Applebaum, *Gulagul: O istorie*, p. 23.

² Roman, Cristina, *Represiune și regim concentraționar în România comunistă (1945-1967)*, în Muraru, Andrei (coord.), *Dicționarul Penitenciarelor din România comunistă (1945-1967)*, p. 21.

profunde a acestuia și reconstruirea ei într-un mod considerat corect de către regim), ori pe cel al exploatării mercantile a deținutului prin muncă, ori pe cel al *exterminării* celor despre care se consideră că nu pot fi reeducați și a căror muncă nu poate fi exploatată, din simplul motiv că sunt prea slăbiți ca să mai muncească.

Paul Goma spunea că una dintre trăsăturile cele mai importante ale vieții în detenție în acest sistem este lipsa de logică: „Mie, nouă, ciudată, inacceptabilă ni s-ar părea prezența logicii. Fiindcă așa am fost învățați, acolo – și nu numai acolo. (...) Citești pe toate gardurile precum că omul este cel mai prețios capital. *Logic* ar fi să fie tratat ca atare. Numai că, la noi, funcționează logica lipsei de logică – n-ai băgat de seamă?”³

Ceea ce descrie cel mai bine acest sistem sunt brutalitatea și mai ales continuitatea sa. După cum constata tot Paul Goma, odată ce intrai în acest sistem, nu mai scăpai de el nici măcar după eliberare. El îl cita pe locotenentul de securitate care s-a ocupat de el în perioada domiciliului obligatoriu, Livescu, care i-a spus, la un moment dat: „Nici după moarte nu scapi de noi, mă!”⁴

În fine, lucrarea de față se deschide cu o privire de ansamblu asupra sistemului de represiune și detenție din România comunistă, prin care vom încerca să stabilim exact magnitudinea acestuia și să observăm formele pe care el le-a îmbrăcat. Ea continuă cu trei studii de caz făcute asupra a trei locuri de detenție din România, care vor ilustra modul în care arăta viața cotidiană într-un penitenciar obișnuit, o colonie de muncă și un penitenciar excepțional prin brutalitatea și sadismul cu care erau tratați deținuții. Finalul lucrării este o analiză comparativă între sistemul represiv român și analogul său bulgar, la sfârșitul căreia vom putea vedea dacă cele două sunt simple versiuni ale aceluiași șablon – Gulagul sovietic, așa cum am presupus, sau lucruri complet diferite, cu diferențe structurale fundamentale.

³ Goma, Paul, *Gherla*, p. 13.

⁴ *Ibidem*, p. 21.

CAPITOLUL 1: Privire de Ansamblu Asupra Sistemului de Detenție

Conform estimărilor CPADCR, prin sistemul penitenciar din România comunistă au trecut, din 1944 până în 1989, aproximativ 2.000.000 de oameni, luându-i în considerare și pe cei deportați și cu domiciliu obligatoriu. Această cifră nu include deținuții de drept comun. Dacă îi scădem pe cei 100.000 – 150.000⁵ de prizonieri capturați de sovietici după data de 23 august 1944⁶ și pe cei 150.000 de etnici germani care au fost deportați în U.R.S.S., care nu fac obiectul acestei lucrări, ajungem la numărul de 1.700.000 – 1.750.000 de deținuți politici în România comunistă⁷. Desigur, acest număr nu este decât o estimare. Există și o altă variantă citată tot de CPADCR conform căreia numărul deținuților din România comunistă ar fi de aproximativ 350.000 de oameni⁸.

Aproximativ 49% dintre aceștia aveau ca „origine socială” variațiuni ale termenului „țăran”, peste 25% din deținuți fiind „țărani mijlocași”, ceilalți aproximativ 23% fiind „țărani săraci”. Pe lângă asta, peste 16% aveau originea socială de „muncitor”. În plus, cele două profesii care ocupă cele mai mari segmente ale populației penitenciare din perioada comunistă erau cea de agricultor, care era meseria a peste 28% dintre deținuți, urmată de cea de „muncitor”, cu peste 13%⁹.

Acestora li se adaugă și elitele intelectuale și politice necomuniste de dinaintea instaurării regimului totalitar în România, arestate masiv înainte de 1952, încă din timpul guvernului „de largă concentrație democratică” Groza, care a început un demers de arestare bidirecțional: pe de o parte, a început cu judecarea și condamnarea ofițerilor antonescieni și pe de alta, la arestarea masivă a membrilor partidelor istorice, militarilor și a funcționarilor epurați tot sub acuzație de fascism. După primele două luni de guvernare, conform propriilor afirmații, Petru Groza făcuse aproximativ 90.000 de arestări¹⁰. Acest proces de încarcerare a elitelor a culminat în 1947, cu „înscenarea de la Tămădău”, în urma căreia PNT-ul a fost ilegalizat, a continuat cu arestări

⁵ Primul număr provine din estimările col. Ion Boldur Lătescu, veteran al celor două războaie mondiale, care a lucrat la Comisia Română de Armistițiu în 1944-1945, iar al doilea din Memoriul Regelui Mihai I al României destinat președintelui Roosevelt, în Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I al României*, București, Editura Humanitas, 1991, pp. 245-259, *apud* CPADCR, *Raport Final*, p. 198.

⁶ Deși armata română trecuse de partea trupelor rusești, soldații români erau luați prizonieri de către cei ruși.

⁷ CPADCR, *Raport Final*, p. 158; *Ibidem*, pp. 160-161.

⁸ CPADCR, *Raport Final*, p. 161.

⁹ *Ibidem*, p. 212.

¹⁰ Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, București, Fundația Academia Civică, 1997, p. 54, *apud* CPADCR, *Raport Final*, p. 200.

masive din rândul PSDI în 1948-1949, și s-a finalizat până în 1952¹¹.

Deținuții politici aveau diverse coloraturi politice: liberali, țărăniști, social-democrați, legionari și chiar comuniști. Totuși, majoritatea aparținea unora dintre marile partide sau mișcări ante-comuniste, în închisori ajungând preponderent țărăniști, liberali și legionari. Cât despre orientarea religioasă a acestora, cei mai mulți erau creștin-ortodocși. Existau însă și greco-catolici, romano-catolici și protestanți și, într-o mult mai mică măsură, reprezentanți ai altor culte (iudaism sau islamism, de exemplu)¹².

Majoritatea condamnărilor era făcută pentru „uneltire contra ordinii sociale” (30%), urmând cele pentru „instigare publică” (5%), „trecerea frauduloasă a frontierei” (4,36%), „activitate contra clasei muncitoare” (2,52%) ș.a.m.d. Este important de menționat că peste 32% dintre fișele matricole examinate de CPADCR nu aveau nimic trecut la „încadrarea juridică”, ceea ce indică faptul că ar fi vorba despre „internările administrative”, care se realizau fără proces. Asta înseamnă că unul din trei deținuți era închis fără judecată¹³.

Așa-numitele „măsur administrative” aveau un caracter secret și vizau anumite categorii de persoane considerate indezirabile pentru regimul comunist. Ele erau emise de Ministerul Afacerilor Interne în virtutea unei serii de hotărâri și decrete ale Consiliului de Miniștri sau ale Marii Adunări Naționale. Aceste decrete și hotărâri aveau un caracter vag, nespecificând exact categoriile de persoane împotriva cărora MAI avea dreptul de a lua măsur administrative. Astfel, sute de mii de oameni au fost internați în lagăre, au fost deportați sau au primit domiciliu obligatoriu în absența completă a unor decizii judecătorești care să justifice asemenea măsur¹⁴.

Pentru a demonstra caracterul abuziv al sistemului de detenție din România comunistă este suficient să menționăm că unii dintre prizonierii politici fuseseră reținuți „pentru fapte care nici chiar prin analogie nu constituiau infracțiuni.”¹⁵

Modul în care se stabileau anii de detenție pe care avea să-i facă fiecare anchetat era simplu: pe fiecare dosar de anchetă de la Securitate exista înscris numărul de ani la care trebuia condamnat anchetatul. Astfel, judecătorii nu jucau nici un rol real în această ecuație, întrucât sentința era stabilită, în multe cazuri, de dinainte de arest¹⁶.

Conform hărții unităților din sistemul concentraționar realizată de Fundația Academia Civică pentru ediția în limba română a *Cărții negre a comunismului*, deținuții au fost internați în 250 de unități de detenție diferite dintre care 44 erau penitenciare, 61 erau locuri de anchetă,

¹¹ CPADCR, *Raport Final*, pp. 199-202.

¹² *Ibidem*, p. 311.

¹³ *Ibidem*, p. 212.

¹⁴ Roman, Cristina, op. cit., pp. 23-24.

¹⁵ ASRI, fond Documentar, dosar nr. 7778, vol. XXXVI, f. 12, *apud* Roman, Cristina, op. cit., p. 24.

¹⁶ cf. Goma, Paul, *Gherla*, pp. 113-114.

depozit și surghiun, 72 lagăre de muncă forțată, 63 centre de deportare și domiciliu obligatorii, precum și 10 azile psihiatrice cu caracter politic¹⁷.

Fixarea domiciliilor obligatorii se făcea inițial la propunerea comisiilor regionale ale MAI de către o comisie centrală a MAI pe o durată nelimitată, măsura fiind îndreptată împotriva „foștilor exploatatori ale căror bunuri au fost naționalizate, rudele trădătorilor de patrie, familiile celor condamnați pentru crime de trădare de patrie și spionaj”¹⁸. Aceste prevederi au intrat în vigoare începând din 1952 și până în 1954, când s-au specificat noi categorii de persoane vizate de domiciliu obligativ: „elementele care, la eliberarea din închisori sau lagăre, dovedeau că nu s-au reeducat și prezentau un pericol pentru securitatea statului”¹⁹.

Tot acum se stabilea pentru prima dată perioada domiciliului obligativ: între șase luni și cinci ani. Conform unei verificări făcute de o comisie a Consiliului Securității Statului, constituită în 1967, din 2.205 de dosare examinate, ale unor persoane care au avut domiciliu obligativ, 512 persoane suferiseră această măsură pe termen nelimitat, în pofida prevederilor HCM nr. 337/1954, care reglementa durata domiciliilor obligativ²⁰.

Înainte de a vorbi despre penitenciare, trebuie să ne oprim asupra strămutărilor masive de populație efectuate în mod abuziv în România comunistă. Deși ele au început încă din anul 1949, nu a existat vreo bază legală pentru acestea până în toamna lui 1950 când, pe data de 26 octombrie, a fost emisă HCM nr. 1154/1950, modificată ulterior prin HCM nr. 344/1951, în virtutea căreia MAI putea să dispună „mutarea din centrele aglomerate a acelor persoane care nu-și justificau prezența și care, prin manifestările lor față de poporul muncitor, dăunau construirii socialismului”²¹. Astfel, din zonele aglomerate au fost dislocate peste 6000 de familii de foști moșieri, de membri ai organizațiilor legionare și ale persoanelor condamnate pentru „activitate contrarevoluționară”²².

Cele mai mari dislocări de populație au avut loc în anul 1951, de Rusalii, adică în noaptea dintre 17 și 18 iunie, care au afectat peste 40.000 de persoane. Ele i-au vizat, în principiu, pe locuitorii de la frontiera de vest a României și au fost pregătite de Securitate în colaborare cu MAI încă din 1950. Conform împărțirii pe categorii a indivizilor deportați făcută de Securitate, cei mai numeroși erau „chiaburi și cârciumari” (peste 19.000), urmați de aproape 8.500 de basarabeni²³, de indivizi care colaboraseră cu armata germană în timpul războiului (peste 2000),

¹⁷ Stéphane Courtois, *Cartea neagră a comunismului*, apud, CPADCR, *Raport Final*, p. 210.

¹⁸ Roman, Cristina, op. cit., p. 27.

¹⁹ ASRI, fond Documentar, dosar nr. 7778, vol. XXXVI, f. 35, apud Roman, Cristina, op. cit., p. 27.

²⁰ Roman, Cristina, op. cit., p. 27.

²¹ ASRI, fond Documentar, dosar nr. 7778, vol. XXXVI, f. 28, apud Roman, Cristina, op. cit., p. 26.

²² *Ibidem*, f. 38, apud Roman, Cristina, op. cit., p. 26.

²³ Deci cetățeni ai U.R.S.S., dintre care mulți, după „repatriere”, aveau să treacă printr-o a doua deportare, în Siberia.

de cetățeni străini (peste 1300), oameni cu rude care fugiseră în străinătate (peste 1200), de titoiști (peste 1000) ș.a.m.d.²⁴

„Rusaliile Negre”²⁵ erau un reflex anti-titoist, care se corela cu atitudinea generală a U.R.S.S.-ului împotriva liderului iugoslav. Ele s-au făcut cu ajutorul unor tabele nominale cu familiile celor ce suferiseră „condamnări pentru infracțiuni de frontieră după data de 13 decembrie 1949 și ale celor care, prin atitudinea și manifestările lor politice, periclitau securitatea frontierei”²⁶. Aceste familii urmau să fie evacuate pe o fâșie de 25 de km de la frontiera cu Iugoslavia și de 7 km de la celelalte frontiere. În total, conform deciziei nr. 200/1951 a MAI, au fost deportate în Bărăgan 43.899 de persoane de la frontiera de vest²⁷.

Cei strămutați în mod abuziv în Bărăgan au primit aici domiciliu obligatoriu, deși în momentul respectiv nu exista nici o bază legală pentru asemenea acțiuni. Aceasta avea să apară mai târziu, în 1952 și să fie revizuită în 1954. Ea prevedea, în urma revizuirii, locurile internărilor care erau 18 comune nou înființate în Bărăgan, unde aveau să fie trimiși cei cu domiciliu obligatoriu, printre care Dropia (raionul Călărași), Bumbăcari (raionul Călmățui), Lătești (raionul Fetești), Vișoara (raionul Slobozia)²⁸. Părăsirea domiciliului obligatoriu era pedepsită cu închisoare corecțională.

Faptul că cei mai mulți dintre deținuți erau țărani poate fi explicat și prin faptul că, în 1949, odată ce puterea comunistilor fusese consolidată, aceștia au demarat procesul colectivizării agriculturii, care a durat până în 1962²⁹. Astfel, în martie 1949, prin emiterea decretului 83/2 martie 1949 s-a stabilit exproprierea tuturor proprietăților mai mari de 50 de hectare, iar proprietarii aveau să fie dislocați și să primească domiciliu obligatoriu pe termen nelimitat în diverse zone ale țării. Cei care nu au fost găsiți acasă în momentul exproprierii au primit domiciliu obligatoriu pe timp nelimitat în orașele în care au fost găsiți³⁰. În plus, rezistența la confiscare sau tănuirea de bunuri erau pedepsite cu 5-15 ani de muncă silnică și cu confiscarea averii³¹.

Procesul de colectivizare s-a desfășurat în două etape: 1949-1953 și 1953-1962. Prima coincide cu perioada în care întreg blocul comunist, cu excepția Iugoslaviei lui Tito, încerca să facă o colectivizare graduală în timp ce Moscova presa pentru una rapidă. Din această cauză,

²⁴ Roman, Cristina, op. cit., p. 26.

²⁵ Așa cum le numește Romulus Rusan în expoziția cu același nume despre acest subiect, organizată în 2011 de către Fundația Academia Civică și curată de Romulus Rusan.

²⁶ Roman, Cristina, op. cit., p. 27.

²⁷ ASRI, fond Documentar, dosar nr. 7778, vol. XXXVI, f. 37, *apud* Roman, Cristina, op. cit., p. 27.

²⁸ *Ibidem*, f. 55, *apud* Roman, Cristina, op. cit., p. 27.

²⁹ CPADCR, *Raport Final*, p. 425.

³⁰ *Ibidem*, p. 428.

³¹ *Ibidem*.

prima etapă este caracterizată de o serie de măsuri contradictorii, în care procesul a și avansat foarte mult, dar s-a și retras puternic³². Cel de-al doilea val debutează cu o temperare a colectivizării, care a durat până în 1955. Totuși, în 1956 deja se hotărâse reluarea procesului, care avea să aibă loc începând în 1957 și care s-a desfășurat cu o viteză foarte mare³³.

La începutul colectivizării, în 1949, au avut loc numeroase răscoale țărănești³⁴, care au fost reprimare cu violență de regimul comunist. Atunci au fost uciși mulți țărani în timpul conflictului, dar au avut loc și execuții sumare, iar sute de persoane au fost arestate, judecate și condamnate de Tribunalele Militare la pedepse grele. În plus, familiile celor condamnați sau uciși au fost deportate în Dobrogea. Astfel, conform informațiilor disponibile, din județele Arad și Bihor au fost deportate 1.548 de persoane doar în intervalul 3-12 august 1949³⁵. Au mai avut loc răscoale și în 1950³⁶, iar, în etapa a doua a colectivizării, sunt notabile răscoalele din 1957-1958, unde s-au înregistrat mai multe victime, iar zeci de persoane au fost condamnate la pedepse foarte grele³⁷.

În total, în perioada 1950-1953 fuseseră condamnați 89.401 de țărani pentru neîndeplinirea planului de cultură/însămânțări și nepredarea cotelor, iar 80.077 pentru nedesmiriștiri, nestropitul pomilor și viei, nevăruiatul pomilor, netransportarea lemnului, încălcarea circulației băuturilor alcoolice, specula, executarea clandestină a meseriilor și comerțului ș.a.m.d.³⁸

Mai târziu, la 18 martie 1959, după ce o parte dintre ei fuseseră grațiați în 1953³⁹, se mai aflau în închisori, condamnați, în anchetă sau în „locuri de muncă” 4.625 de țărani⁴⁰.

Înainte de a descrie sistemul penitenciar din România comunistă, trebuie să specificăm că în 1945 acesta cuprindea doar 74 de închisori care aveau o capacitate de circa 15.000 de locuri. Din acest moment, numărul lor a tot crescut, în virtutea ordinilor succesive de construire de noi penitenciare. Cele mai multe penitenciare care au funcționat în România comunistă au fost organizate între 1945 și 1948, în baza Convenției de Armistițiu^{41 42}.

Primul pas făcut pentru a restructura sistemul penitenciar după modelul Gulagului sovietic a fost schimbarea destinației diferitelor închisori. Astfel, cele mai importante unități

³² *Ibidem*, p. 431.

³³ *Ibidem*, pp. 432-433.

³⁴ Pentru lista completă a acestora, vezi CPADCR, *Raport Final*, p. 434.

³⁵ CPADCR, *Raport Final*, p. 434.

³⁶ *Ibidem*, p. 435.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*, p. 436.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 438.

⁴¹ *Ibidem*, p. 232.

⁴² Muraru, Andrei (coord.), *Dicționarul penitenciarelor din România comunistă (1945-1967)*, pp. 10-11.

penitenciare pentru majori deveneau Aiud, Craiova, Gherla, Oradea, Alba Iulia, Arad și Dumbrăveni. Următorul pas a fost înăsprirea treptată a regimului de viață în penitenciare. Aceasta a fost pusă în practică de DGP care a fost, până la 6 martie 1949, în subordinea Ministerului Justiției, condus de Lucrețiu Pătrășcanu. Înăsprirea a culminat cu noul regulament secret destinat închisorilor cu deținuți politici din septembrie 1948. Acest regulament prevede trecerea la metodele de izolare totală de familie și societate, de înfometare, de privare de asistență medicală și de supraveghere permanentă ^{43 44}.

O clasificare a locurilor de arest și de detenție politică existente între 1947 și 1964, făcută după scopul acestora de Cristina Roman⁴⁵, evidențiază următoarele trei categorii: spațiile de anchetă și „de depozit”, penitenciarele de tranzit („centrele de triere”) și închisorile pentru executarea pedepselor politice.

Conform Cristinei Roman, prima categorie ținea de Serviciul Special de Informații, de Securitate și de Ministerul Afacerilor Interne. Astfel, SSI a avut la București un centru de anchetă, Malmaison. Tot de SSI ținea și acea parte a penitenciarului Pitești unde erau internați deținuții aflați în partea finală a perioadei de anchetă. Securitatea avea în București centrul din Calea Rahovei, în timp ce în țară existau numeroase centre de anchetă la toate sediile Securității din țară, cum erau cele de la Direcțiile Regionale ale Securității din Ploiești, Brașov, Galați, Suceava, Oradea, Pitești, Craiova etc. Condițiile de trai de aici erau foarte proaste: celule mici și incomode, torturarea anchetaților pentru obținerea de informații și mărturisiri de la ei, izolarea completă a reținuților față de exterior, igienă precară, asistență sanitară inexistentă, mâncare insuficientă, absența paturilor din celule în anumite cazuri etc.⁴⁶

Cea de-a doua categorie, a penitenciarelor de tranzit, le includea, printre altele, pe cele de la Jilava, Ghencea, Rahova, Buzău, Bacău, Botoșani, Brăila, iar cel de-al treilea grup, închisorile pentru executarea pedepselor politice era, evident, cel mai numeros, cuprinzând, printre multe altele, penitenciarele de la Aiud, Gherla, Pitești, Galați, Râmnicu Sărat, Ocnele Mari, Făgăraș, Craiova ș.a.m.d.

O altă clasificare a penitenciarelor politice pe care ținem să o amintim este cea făcută de revista *Memoria*, nr. 1 din 1990. În aceasta sunt evidențiate două categorii: mari centre de exterminare (Pitești, Gherla, Aiud, Jilava) și închisori de exterminare (Sigheț, Râmnicu Sărat, Deva, Târgu-Ocna, Iași, Botoșani, Suceava, Galați, Mislea, Târgșor, Ploiești, Sibiu, Cluj, Oradea,

⁴³ CPADCR, *Raport Final*, p. 232.

⁴⁴ Arhiva Penitenciarului de Maximă Siguranță Aiud, Dosar 53, cu ordine circulare primite pe linia muncii de evidență pe anul 1948, *apud* CPADCR, *Raport Final*, p. 232.

⁴⁵ Roman, Cristina, *op. cit.*, pp. 34-35.

⁴⁶ *Ibidem*, pp. 37-38.

Arad, Timișoara, Caransebeș, Lugoj, Satu Mare, Vaslui, Ocnele Mari)⁴⁷.

Locurile de detenție cele mai „frecventate” din peisajul concentraționar comunist din România au fost, în ordine descrescătoare, penitenciarul Jilava care era penitenciar de triaj și de depozitare a deținuților cu anchete sau procese la București, urmat de penitenciarele de la Gherla și Aiud, ambele închisori mari pentru deținuți cu pedepse lungi, prima fiind populată cu țărani, muncitori și tineri, în timp ce cea de-a doua îi găzduia pe cei ce primiseră pedeapsa de muncă silnică pe viață, și colonia de muncă de la Poarta Albă. Aceasta din urmă, alături de Constanța, Midia, Capu Midia, Peninsula, Castelu, „9 Culme”, Cernavodă și Bacul, era punct de lucru și de comandă pe traseul Canalului Dunăre – Marea Neagră⁴⁸.

Tot printre coloniile de muncă de exterminare trebuie enumerate și închisorile de la Baia Sprie, Căvnic, Nistru, Borzești și Bicaz, toate cu mine și șantiere atașate, în timp ce ca închisori de exterminare le putem număra pe cele de la Brașov, Galați, Râmnicu Sărat, Botoșani, Pitești, Craiova, Codlea sau Oradea⁴⁹.

Referitor la coloniile de muncă trebuie să menționăm faptul că o mare parte dintre cei internați aici aveau pedepsele expirate. Astfel, dintr-o cercetare inițiată de către Procuratura Generală în 1953 reieșea faptul că, la data de 20 iulie 1953, în coloniile de muncă din România existau 402 internați ale căror termene de reținere expiraseră, dar care nu fuseseră eliberați⁵⁰.

Nu vom detalia condițiile de trai din coloniile de muncă aici, întrucât considerăm suficientă în acest scop secțiunea referitoare la Canalul Dunăre – Marea Neagră a lucrării de față, dar vom menționa faptul că articolul 32 al HCM 729/1951 prevedea că „Durata timpului de muncă era de 8-11 ore pe zi. Ziua de muncă la condamnații la muncă silnică era de 10-13 ore pe zi”⁵¹, precum și faptul că scopul acestora era reeducarea prin muncă a „elementelor dușmănoase” „în vederea pregătirii și încadrării lor pentru viața socială în condițiunile democrației populare și construirii socialismului.”⁵²

Cazuri excepționale în rândul penitenciarelor sunt mai multe: Pitești, cu „reeducarea” brutală și exterminatoare care s-a întins într-o serie de alte penitenciare, cel de la Gherla fiind unul dintre cele mai importante; Târgșor, Mărgineni și Cluj care erau închisori pentru minori, prima dintre ele chiar cunoscând un fenomen de „reeducare” bazat pe cel din Pitești; Văcărești și Târgu Ocna care erau dotate cu spitale, și dintre care a doua a făcut și ea parte dintre penitenciarele care au cunoscut „reeducări” similare cu cea de la Pitești; Făgăraș care a fost locul

⁴⁷ *Memoria*, nr. 1/1990, p. 101, *apud* Roman, Cristina, *op. cit.*, pp. 36-37.

⁴⁸ CPADCR, *Raport Final*, p. 211.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ ASRI, fond Documentar, dosar nr. 7778, vol. XXXVI, f. 16, *apud* Roman, Cristina, *op. cit.*, p. 25.

⁵¹ AANP, fond Secretariat, dosar nr. 27/1956, vol. I, f. 105, *apud* Roman, Cristina, *op. cit.*, p. 43.

⁵² AANP, fond Secretariat, dosar nr. FN/1956, ff. 19, 21, *apud* Roman, Cristina, *op. cit.*, p. 61.

în care au fost închiși foștii polițiști și SSI-ști; Mărgineni, Mislea, Miercurea Ciuc și Dumbrăveni, în care erau închise femeile; Aiud și Poarta Albă care au avut deținuți politici și în anii '80 și Sighet care era o închisoare mică, dar în care au fost lichidate elitele ante- și anti-comuniste⁵³.

Trebuie menționat că, din cauză că unele penitenciare au avut regim mixt (de drept comun și politic) și că mulți deținuți politici erau închiși ca fiind deținuți de drept comun, este foarte greu de precizat cât de completă este această hartă și cât de apropiate de adevăr sunt estimările de mai sus. Din această cauză trebuie să precizăm că cele de mai sus nu sunt decât o simplă estimare a realității făcută pe baza unor date limitate.

Exemplul cel mai bun în acest sens provine tot din *Raportul Final* al CPADCR, unde se vorbește despre faptul că *Recensământul populației concentraționale 1945-1989*, parte integrantă a acestui raport, este bazat pe „fișe matricole penale” existente. Acestea le aparțin doar persoanelor condamnate prin proces, nu și celor „preveniți”, „reținuți”, anchetați, „internați administrativ”, deportați, strămutați, „evacuați” sau cu „domiciliu obligatoriu”, și care nu reflectă decesele din universul concentraționar din România comunistă decât într-o foarte mică măsură⁵⁴. Mai mult, chiar conducerea DGP afirma, într-un document din 1958, că nu mai exista nici o listă la zi a tuturor centrelor de detenție⁵⁵.

În ceea ce privește coloniile pentru minori, menționăm că au funcționat în perioada 1951-1964 și că erau locul de detenție a copiilor orfani, a celor care se dedau „vagabondajului”, „cerșetoriei”, a copiilor din casele de copii care încălcau regulamentele, precum și a elevilor minori din școlile de învățământ elementar care săvârșeau „fapte dușmănoase regimului democrat”. Copiii internați aici erau ținuti în colonii până la vârsta de 18 ani. Ele aveau scopul declarat al „educării minorilor din colonii după metodele pedagogice sovietice prin: alfabetizare, școlarizare, culturalizarea și calificarea lor în procesul muncii, pentru a fi redați societății.”⁵⁶

Intrarea minorilor în aceste colonii era condiționată de examinarea făcută de o comisie alcătuită dintr-un delegat al MAI, un delegat al învățământului public, un medic delegat al Ministerului Sănătății și un delegat al secției de prevederi sociale a Sfatului Popular. De fapt, activitatea acestei comisii era pur formală, întrucât ea avea acces numai la dosarul minorului de la Miliție și la audierea acestuia.

Condițiile de trai din coloniile de minori erau similare cu cele din restul sistemului de detenție – insalubritate și asistență sanitară deficitară, precum și maltratare fizică⁵⁷.

⁵³ CPADCR, *Raport Final*, pp. 211-212.

⁵⁴ CPADCR, *Raport Final*, pp. 210-211.

⁵⁵ Muraru, Andrei (coord.), *Dicționarul penitenciarelor din România comunistă (1945-1967)*, p. 11.

⁵⁶ AANP, fond Secretariat, dosar FN/1962, f.2, citat în Roman, Cristina, op. cit., p. 68.

⁵⁷ Roman, Cristina, op. cit., pp. 67-69.

Administrația penitenciarelor din România a cunoscut, de-a lungul timpului, o serie de transformări instituționale. Astfel, în 1929, penitenciarele aveau o mare autonomie, fiind conduse de un director general, asistat și controlat de către Consiliul Superior al Penitenciarelor și Institutelor de Prevențiune. Ulterior, în perioada iunie 1930 – mai 1942, Direcția Generală a Penitenciarelor trece sub controlul Ministerului Justiției, revenind sub autoritatea Ministerului de Interne o dată cu izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial. Guvernarea Nicolae Rădescu schimbă din nou lucrurile, trecând DGP înapoi sub autoritatea Ministerului de Justiție, în 1945, până ce aceasta este preluată din nou de MAI.⁵⁸

A reconstitui viața din penitenciarele regimului comunist este dificil, întrucât informațiile ajung până la noi fie sub forma unor date statistice depersonalizate, fie sub forma cazului particular, la nivelul memorialisticii și al istoriei orale. Ce putem spune, însă, este că aceasta este întunecată. Ea transpare în literatura concentraționară publicată începând cu anii '90 ca fiind o „penumbră mișunătoare de respirații omenești, aceste siluete de umbră întinse direct pe ciment, ghemuite pe closetul acoperit, proiectate spre fereastră, aceste gâturi descărnate, acest rânjet pe fețe, toată această omenire subterană care ca să se miște, ia forma unor șobolani sau cârțițe”⁵⁹.

Primul lucru care trebuie menționat este condiția de supraaglomerare a penitenciarelor din România comunistă, care a fost un factor constant în existența sistemului de detenție. Acest lucru transpare și din citatul de mai sus. La Jilava, de exemplu, Dan M. Brătianu estimează că într-o celulă de circa 93 de deținuți stăteau peste 260. Evident, în aceste condiții aerul devenea irespirabil⁶⁰. Una dintre principalele consecințe este aceea că s-au înregistrat decese cauzate de lipsa de aer în rândul deținuților care sufereau de afecțiuni cardiace⁶¹.

Conform regulamentului privind organizarea pazei interioare și exterioare de deținere, în baza căruia acționau gardienii din penitenciare, deținuților nu li se permitea „să întrețină discuții zgomotoase, să cânte, să danseze, să comunice prin ciocănituri în pereți cu camerele vecine sau să se apropie și să staționeze la ferestrele camerelor.”⁶² Pedepsele pentru încălcarea acestor interdicții și a multor altora erau foarte variate: de la „neagră”, care era o celulă în care nu pătrundea lumina, în mijlocul căreia deținutul stătea înlănțuit, la poziții chinuitoare („dropia” - poziție care consta în a sta pe vine cu mâinile întinse înaintea și cu interdicție de a se sprijini fie și doar o clipă, care după câteva minute devenea incomodă și, după un sfert de oră, „de-a dreptul

⁵⁸ *Ibidem*, pp. 28-29.

⁵⁹ Georgescu, Adriana, *La început a fost sfârșitul. Dictatura roșie la București*, ediție îngrijită de Micaela Ghițescu, prefață de Monica Lovinescu. București, editura Humanitas, 1992, p. 160, *apud* CPADCR, *Raport Final*, p. 313.

⁶⁰ Dan M. Brătianu, *Martor într-o țară încătușată*, Fundația Academia Civică, București, 1996, pp. 70-71, *apud* Roman, Cristina, op. cit., p. 51.

⁶¹ Roman, Cristina, op. cit., p. 52.

⁶² Ciuceanu, Radu (coord.), *Regimul penitenciar din România (1940-1962)*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2001, p. 252, *apud* Roman, Cristina, op. cit., p. 45.

chinuitoare”⁶³ și multe altele la fel de inumane).

Drepturile deținuților, în măsura în care se poate vorbi despre acestea, se aplicau diferențiat, în funcție de categoria din care aceștia făceau parte: „contrarevoluționarii” anchetați de Securitate, „contrarevoluționarii” condamnați și deținuții de drept comun. Desigur, și în cadrul acestor categorii, drepturile erau acordate diferențiat. Astfel, deținuții „contrarevoluționari” aflați la dispoziția MAI nu aveau drept la pachet, corespondență și vorbitor. Mai mult, legionarii nu aveau dreptul nici la lenjerie de pat. În anumite cazuri, foștii polițiști și SSI-iști deținuți puteau primi aceste drepturi doar cu aprobarea MAI, iar la Aiud, „contrarevoluționarii” care se aflau în producție primeau dreptul la pachet, scrisori și vorbitor doar cu aprobarea DGPLCM. Până și hrana era alocată diferențiat: foștii polițiști și SSI-ști aflați la dispoziția Direcției a VIII-a din MAI primeau 3500 de calorii, în timp ce ceilalți deținuți primeau doar 2400. Alt criteriu al acordării drepturilor a fost cel al pedepselor la care erau condamnați deținuții. Astfel, cei condamnați la moarte nu mai aveau dreptul la pachete, scrisori, vorbitor sau plimbare din momentul pronunțării sentinței. Mai mult, ei trebuia să fie ținuti în camere separate, cu lanțuri la mâini, și până și drepturile elementare la hrană și asistență medicală nu li se acordau decât cu aprobarea DGPCM.⁶⁴

Referitor la hrană, trebuie spus că deși existau prevederi care stabileau un minim de 2000-2200 de calorii pentru fiecare deținut, în anul 1950, hrana deținuților avea în realitate un conținut caloric de 1200-1600 de calorii, ceea ce a dus la un număr mare de deținuți cu cașexie⁶⁵, avitaminoză, și anemie. Această stare era în principal resimțită în rândul deținuților politici, care nu mai primeau, în anul 1950, pachete alimentare de aproximativ un an de zile⁶⁶. În plus, în anii 1954-1955, s-a constatat că existau penitenciare unde nu se ținea evidența zilnică a kaloriilor și, în consecință, deținuții fiind alimentați doar cu 200-300 de calorii în medie pe om pe zi⁶⁷.

Cât despre condițiile sanitare din penitenciare, trebuie consemnat că în perioada 1954-1955, când s-au constituit mai multe comisii cu sarcina de a constata abuzurile din penitenciare din trecut (un trecut pe care regimul Gh. Gh.-Dej nu și-l mai asuma), s-a constatat faptul că în mai multe penitenciare (Oradea, Cluj Tribunal, Ocnele Mari, Târgu Mureș, Dej), deținuții nu făceau baie săptămânal, aveau rufele murdare, iar camerele și grupurile sanitare nu se dezinfectau. La penitenciarul Suceava nu exista apă curentă decât 1-2 ore pe zi, iar materiile

⁶³ C.C. Giurescu, *Cinci ani și două luni în închisoarea Sighet*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1994, pp. 120-121, *apud* Roman, Cristina, op. cit., p. 47.

⁶⁴ Roman, Cristina, op. cit., pp. 43-44.

⁶⁵ Cașexia se definește ca „stare generală proastă a organismului, prin slăbire și anemie extremă, prin scăderea temperaturii corpului.” (cf. DEX, editura Univers Enciclopedic, București, 1998)

⁶⁶ AANP, fond Secretariat, dosar nr. 1/1956, ff. 114-115, *apud* Roman, Cristina, op. cit., pp. 52-53.

⁶⁷ AANP, fond Secretariat, dosar nr. FN/1956, ff. 19, 21, *apud* Roman, Cristina, op. cit., p. 53.

fecale inundaseră subsolul, unde erau și celulele. Mai mult, la Târgu-Ocna și la Târgu-Jiu nu existau instalații la baie⁶⁸.

Există nenumărate clasificări ale deținuților și ale membrilor administrației penitenciare în literatura de specialitate, toate asemănătoare fie cu bestiarele, fie cu atlasele de biologie în care sunt descrise diverse specii. Deși descriu aceeași realitate obiectivă, clasificările deținuților sunt atât de diverse, încât este aproape imposibil ca ele să fie reduse la un numitor comun. Excepția este un anumit tip al deținutului, foarte mult discutat: deținutul decăzut - fie datorită temperamentului și caracterului său, fie din cauza unor presiuni exterioare. În această categorie se află deținuții marxiști, care, odată renegați de însuși sistemul politic în care credeau, ajunseseră să se privească pe ei înșiși ca pe niște „morți vii”, precum și colaboraționiștii, delatorii. Pe aceștia din urmă, Paul Goma îi privește nuanțat, vorbind despre delatori complet obedienți față de sistem, delatori oscilanți între teama de autorități și cea de ceilalți deținuți, precum și despre delatori care puteau fi chiar reconvertiți.⁶⁹

În schimb, reprezentanții sistemului comunist din penitenciare, de la gardieni, la anchetatori și până la directorii penitenciarelor sunt tipologizați similar în diversele texte ale literaturii concentraționare. Ei apar ca fiind, în general, cruzi și brutali. Pentru N. Steinhardt, există gardieni zeloși și gardieni moderați, umani, aceștia din urmă fiind excepția, iar cei zeloși constituind regula generală. C.G. Giurescu vorbește, similar, de două tipuri de gardieni: sclerați și neutri. Alții preiau o imagistică de tip animalier, bestial, pentru a-i descrie, iar acest lucru spune foarte multe despre natura sistemului concentraționar românesc din perioada comunistă. Faptul că neutrii, moderații, umanii sunt excepția îl determină pe N. Steinhardt să afirme că, sub comunism, binele nu se poate realiza decât accidental și neprincipial, de unde ideea că, „între ideea de Bine și comunism există o discrepanță de principiu.”⁷⁰ Importantă mai apare și tipologia anchetatorului „binevoitor”, care pare destins, dar care mizează pe reeducarea orală. În general, această tipologie a anchetatorului apare în cazurile intelectualilor fragili interior sau ale liderilor politici intransigenți, care nu cedează torturii fizice⁷¹. Acest anchetator „complice” este descris de Paul Goma ca fiind „amabil, drăguț, nițel golan”⁷². El îi oferă deținutului (eventual după ce acesta a fost bătut de un alt anchetator), țigări, și are un ton de sfătuitor, spunându-i deținutului să zică ce știe, să nu se pună cu „ăștia” (acești „ăștia” fiind, desigur, ceilalți anchetatori și reprezentanți ai sistemului – capcana aici fiind autoexcluderea anchetatorului „complice” din

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ CPADCR, *Raport Final*, pp. 313-314.

⁷⁰ N. Steinhardt, *Jurnalul Fericii*, editura Dacia, Cluj-Napoca, 1991, p. 228, *apud* CPADCR, *Raport Final*, p. 314.

⁷¹ CPADCR, *Raport Final*, pp. 314-316.

⁷² Goma, Paul, *Gherla*, p. 61.

grupul acestora)⁷³.

Conform unei statistici din 1957 a MAI referitoare la cadrele DGPCM, rezulta că: „65% erau proveniți din familii de țărani săraci, 13,3% din familii de țărani mijlocași, 14,8% din familii de muncitori și 6,6% din alte categorii. După profesie, 53% erau țărani, 31,5% erau muncitori, 13% funcționari și 2,5% alte profesii. În privința apartenenței politice, 16% erau membri și candidați de partid, 17% utemiști, 67% fără partid. După pregătirea culturală: 42% aveau patru clase, 50% aveau între cinci și șapte clase elementare și numai 8% aveau de la opt clase medii în sus. Din 463 de ofițeri, doar 52 aveau studii între opt și zece clase medii, 14 aveau studii superioare, iar 157 aveau sub șapte clase elementare. La sergenți, din 3905, 3016 nu aveau șapte clase elementare.”⁷⁴ Iată, deci, profilurile celor care erau văzuți de deținuți în felul descris mai sus. Este imperativ să menționăm aici faptul că organele DGP nu răspundeau decât în fața Partidului și a Securității, cu toate că uneori acceptau observațiile și recomandările Procuraturii.⁷⁵

Un moment foarte important în istoria sistemului penitenciar din România comunistă este noaptea dintre 5 și 6 mai a anului 1950, când au fost arestați simultan aproximativ 90 de oameni politici care activaseră înainte de instalarea comunismului, dintre care unii făcuseră parte chiar din guvernul Petru Groza (exemplul cel mai bun în acest sens fiind Gh. Tătăărăscu) sau care făcuseră parte din parlamentul format în urma ultimelor alegeri multi-listă de dinainte de 1989⁷⁶. Toți acești demnitari vor fi duși în închisoarea din Sighetul Marmației, care devine locul principal de detenție a elitei politice arestate, odată ce, în 1951, conducerea PNT a fost transferată de la Galați aici. După acest moment, numărul deținuților politici de la Sighet a ajuns la 180. Cei care nu au murit aici până în 1955 au fost transferați la Râmnicu Sărat.⁷⁷

La Sighet au murit patru episcopi, mai mulți miniștri și figuri majore ale scenei politice românești, dintre care îi amintim pe Iuliu Maniu, Dinu Brătianu și Gheorghe Brătianu, iar la Râmnicu Sărat s-au mai stins din viață Ion Mihalache și diplomatul Ion Rădulescu-Pogoneanu. Dintre cei eliberați de la Râmnicu Sărat, odată cu amnistia generală din 1964, mai amintim morțile rapide ale lui Constantin Bebe Brătianu, care a murit la scurt timp după eliberare, a lui Constantin Titel Petrescu, care a murit la sub doi ani de eliberare. Situația acestora este aceea a mii de alți deținuți care au murit la primele luni după sosirea acasă.

O primă destindere a sistemului, pe fondul internațional al Convenției de la Geneva și a liberalizării hrușciovienne care condiționa aderarea țărilor din blocul comunist la ONU, a avut loc

⁷³ *Ibidem*.

⁷⁴ AANP, fond Secretariat, dosar nr. 1-1961, vol. II, f. 144, *apud* Roman, Cristina, op. cit., pp. 41-42.

⁷⁵ Roman, Cristina, op. cit., p. 41.

⁷⁶ Toți cei 9 deputați non-comuniști aleși au fost arestați acum, atât cei doi din Partidul Țărănesc Democrat al dr. Nicolae Gh. Lupu, cât și cei șapte deputați PNL – Bejan (Continuatorul liniei liberale tătăărăsciene).

⁷⁷ CPADCR, *Raport Final*, p. 204.

în 1953-1954. Un referat al Direcției Generale Penitenciare, Lagăre și Colonii de Muncă din iunie 1953 preciza existența a internați și deținuți cu pedepse expirate pentru care nu se primiseră nici comunicate de eliberare, nici decizii de continuare a internării. Anul următor, care debutase cu 45.210 deținuți aflați în penitenciare, s-a încheiat cu 28.458 de deținuți, dintre care 1.173 aveau situația în curs de rezolvare, iar 547 erau la dispoziția MAI. Practic, până în 1955, au fost desființate câteva închisori și eliberați unii dintre deținuții cu pedepse mai mici. Totuși, începând cu 1955, numărul deținuților a început să crească din nou, iar mulți dintre cei eliberați au fost rearestați în anii ce au urmat Revoluției Maghiare din 1956, sub diverse pretexte⁷⁸.

Momentul 1956 marchează o înăsprire a regimului, ușor observabilă din mărturia lui Paul Goma, care povestește că primul său anchetator i-a spus următoarele: „Pentru ce-ai făcut, în condiții normale, ai fi scăpat cu două palme și-o morală. (...) În condițiile actuale, [*este vorba aici despre momentul Revoluției Maghiare*] ne vedem siliți să te mai ținem. Și să te condamnăm, ca exemplu, ca aliați șmecheri să știe ce-i așteaptă și să nu miște-n front. N-o să refuzi să te sacrifici nițel, pentru binele colegilor tăi.”⁷⁹

Odată cu retragerea din 1958 a Armatei Roșii de pe teritoriul României, regimul s-a înăsprit din nou, pentru a demonstra Kremlinului că își însușise valorile stalinist-leniniste, acest lucru nefiind demonstrabil decât prin reluarea campaniei de măsuri represive⁸⁰. Astfel, începând din 1958 și până în 1961, au fost arestate loturi de intelectuali, studenți, preoți și universitari de dimensiuni comparabile cu ale celor din 1948-1952⁸¹. Dintre aceste arestări, una dintre cele mai impresionante și cunoscute este cea legată de lotul Noica-Pillat, care a conținut 23 de condamnări, de la 7 la 25 de ani, cuprinzându-i pe Constantin Noica, Dinu Pillat, Nicolae Steinhardt, Alexandru Paleologu, Păstorel Teodoreanu și alții.

Sistemul penitenciar cunoaște o mare relaxare începând cu anul 1960, relaxare care își atinge maximul în 1964, când închisorile și lagărele de muncă au fost golite, iar cei mai mulți deținuți politici au fost eliberați. Această eliberare în masă, prefațată de o serie de grațieri care a început din februarie 1960, a fost motivată de îndepărtarea PCR de conducerea sovietică de la Kremlin și de apropierea de puterile occidentale și de Iugoslavia lui Tito^{82 83}.

Lucrarea de față nu se ocupă de deținuții politici de după grațierea din 1964, întrucât, deși arestări politice s-au făcut în continuare, după cum ilustrează descoperirea istoricului Marius

⁷⁸ Roman, Cristina, op. cit., pp. 47-48.

⁷⁹ Goma, Paul, *Gherla*, pp. 22-23.

⁸⁰ Roman, Cristina, op. cit., p. 20.

⁸¹ CPADCR, *Raport Final*, p. 205.

⁸² *Ibidem*, p. 206.

⁸³ Roman, Cristina, op. cit., p. 20.

Oprea care a găsit într-un registru 331 de deținuți politici de după această dată⁸⁴, accesul la arhivele respective este imposibil, iar descoperirile de tipul celei citate anterior sunt pur accidentale. În plus, în perioada 1964-1989, a funcționat cel mai intens sistemul ascunderii deținuților politici în rândul celor de drept comun. Prin urmare, numărul deținuților politici de după această perioadă este imposibil de estimat.

Totuși, pentru a demonstra faptul că sistemul de detenție și represiune a continuat să funcționeze și după această dată, este suficient să cităm cazul inginerului Gheorghe Ursu, care intrase în atenția Securității încă din anii '60 și care adresase, între anii '70 și '80 o serie de scrisori postului de radio „Europa Liberă”. Acest caz demonstrează perfect faptul că detenția politică în România a existat și după 1964 și că ea implica niște condiții de trai la fel de proaste și o mortalitate la fel de ridicată ca cea din perioada anterioară.

Denunțat de două colegi de serviciu în 1984 pentru că ținea un jurnal intim în care exprima o atitudine critică față de regimul comunist, inginerul Gheorghe Ursu a fost arestat în 21 septembrie 1985 sub pretextul găsirii a 17 dolari cu ocazia percheziționării apartamentului său. Odată ajuns în arest, fiindcă nu ceda interogatoriului Securității, el a fost torturat de deținuții Marian Cliță și Gheorghe Radu, cărora ofițerii de Securitate le promisese că aveau să fie eliberați condiționat mai rapid, dacă reușesc să obțină informații de la el. Nerezistând tratamentului dur la care a fost supus, inginerul Ursu a murit în închisoare la data de 17 noiembrie 1985⁸⁵.

În concluzie, putem afirma că sistemul de represiune și de detenție din România comunistă a fost unul abuziv și că acesta a afectat o mare parte din populația țării, în special până în anul 1964, dar și după acesta, pe întreaga durată a regimului comunist, până în 1989.

⁸⁴ Rusan, Romulus (editor), *O engimă care împlinește șapte ani*, București, Fundația Academia Civică, 1997, pp. 22-30, *apud* CPADCR, *Raport Final*, p. 206.

⁸⁵ Fundația „Gheorghe Ursu”, *Cazul Ursu – Istoric*; Fundația „Gheorghe Ursu”, *Date Biografice*.

CAPITOLUL 2: Locuri de detenție

Studiu de caz: Gherla

Penitenciarul Gherla, unul dintre cele mai mari și mai temute penitenciare comuniste din România, are o îndelungată istorie înainte de 1945. Cetatea Gherla a fost ridicată în 1540 și transformată în închisoarea centrală a Transilvaniei în 1787. În 1913, ea a fost transformată în Institut de Prevenție pentru Minori. Ulterior, în timpul Primului Război Mondial, clădirea penitenciarului a fost folosită pentru răniți, iar după Dictatul de la Viena (1940) Institutul a fost retransformat în penitenciar de drept comun⁸⁶.

În istoria comunistă a penitenciarului de la Gherla putem identifica două etape: dacă în perioada 1945-1964, penitenciarul de la Gherla a fost o închisoare politică, ulterior el a devenit una de drept comun, statut pe care l-a păstrat până în anul 1989.

Începând cu anul 1945, la Gherla au fost încarcerăți condamnați pentru „infracțiuni contra securității statului” și deținuți de drept comun⁸⁷. Fiind un penitenciar încăpător, la fel ca și cel de la Aiud, aici au fost aduși deținuții cu pedepse lungi⁸⁸. Diferența dintre această închisoare și cea de la Aiud era aceea că, dacă la Aiud erau duși cei condamnați la muncă silnică pe viață, la Gherla erau aduși preponderent țărani, muncitori și tineri cu pedepse de muncă silnică pe termen limitat⁸⁹.

Vom menționa în cele ce urmează numele membrilor administrației penitenciarului care au instituit aici un regim de brutalitate și teroare ieșite din comun chiar și în rândul penitenciarelor comuniste din România. Între 1948 și 1950, director al penitenciarului a fost Lazăr Tiberiu. Succesorul acestuia, căpitan Constantin Gheorghiu, care a condus penitenciarul între 1950 și 1952, a fost cel care a supravegheat implementarea regimului „reeducării” violente după model piteștean de către deținuții Popa Țanu, Mihai Livinschi și alții⁹⁰. Următorul dintre directorii penitenciarului a fost Petrache Goiciu, care a condus închisoarea în anii 1952-1959 și care a instaurat un regim atât de brutal încât deținuții care s-au revoltat în iunie 1958 strigau, printre altele: „Goiciu ne omoară!”⁹¹

Directorul Goiciu, numit imediat după încheierea episodului „reeducării”, era de o brutalitate deosebită, fiind unul dintre cei care se implicau activ în schinguirea deținuților. Astfel,

⁸⁶ Muraru, Andrei (coord.), op. cit., pp. 320-322.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 322.

⁸⁸ CPADCR, *Raport Final*, p. 232.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 211.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 249.

⁹¹ Goma, Paul, *Gherla*, pp. 71-73

Paul Goma povestește despre modul în care a fost tratat la un moment dat de director: tortura „ca hreanul pe răzătoare”, care consta în apucarea capului deținutului și frecarea feței acestuia de elementele caloriferului, până când ea începea să arate ca o legumă trasă de câteva ori peste răzătoare⁹².

Semnificativă pentru ce a însemnat directorul Goiciu în penitenciarul Gherla este descrierea făcută acestuia de către CPADCR, care spune: „În timpul directoratului lui, la Gherla, se băteau deținuții în mod curent, în camera de baie, care păstra pe pereți urmele de sânge, iar închisoarea răsună de urlete. În 1958 când un grup de deținuți s-au revoltat, Goiciu a tras cu mitraliera în celule.

Obişnuia să bată până la leșin toate loturile noi care soseau. Din ordinul lui, timp de câteva luni, un deținut a fost zidit de viu, lăsându-i libere doar mâinile și un orificiu la înălțimea gurii. Goiciu îl vizita, înjurându-l zilnic. Când a fost scos, deținutul abia mai respira.”⁹³

Regimul lui Goiciu era de o duritate ieșită din comun, așa încât atât deținuții, cât și gardienii erau expuși insultelor și bătăilor lui (prin bătăi înțelegem nu numai câteva palme, dar chiar folosirea parului sau a altor obiecte contondente)⁹⁴.

Începând cu anul 1948, în virtutea ordinului DGP nr. 17249, deținuții cu condamnări politice aveau să-și execute pedepsele politice la Gherla, Aiud, Pitești sau Târgșor⁹⁵. Aceasta a însemnat practic, că, din 1948 clădirea penitenciarului Gherla a ajuns să adăpostească peste 3000 de condamnați care erau închiși câte 8-12 în celule de două persoane⁹⁶. Acest penitenciar nu era în nici un fel o excepție de la tendința generală a sistemului de detenție din România comunistă de a supraaglomera închisorile. Paul Goma povestește că în perioada când a fost el închis aici, în celulele mari, de 15/7 metri, stăteau câte 150-200 de deținuți. El însuși a fost închis într-o asemenea celulă alături de alți 241 de prizonieri⁹⁷. Evident, aceste condiții erau foarte greu de suportat. Tot Paul Goma povestește despre doi frați închiși într-o astfel de cameră, care, din cauza aglomerației, nu au știut că erau colegi de celulă timp de trei zile⁹⁸.

Între 1945 și 1964, deținuții de la Gherla făceau parte din pătura medie a societății. Erau închiși acolo liber-profesioniști, intelectuali, elevi și studenți. Cât despre raportul dintre deținuții politici și cei de drept comun, menționăm că în 1948, din cei 703 deținuți închiși aici, peste 600 erau condamnați politic. În 1950, statistica arată că dintre cei circa 1600 de condamnați, 1200

⁹² *Ibidem*, pp. 129-130.

⁹³ CPADCR, *Raport Final*, p. 184.

⁹⁴ Goma, Paul, *Gherla*, p. 131.

⁹⁵ CPADCR, *Raport Final*, p. 242

⁹⁶ OSA 300-60-1, RFE Research Institute, Romanian Unit, Prisons and Camps, 1948-1955, box 436, Item No. 14913/1952, f. 1, *apud* Muraru, Andrei (coord.), op. cit., p. 323.

⁹⁷ Goma, Paul, *Gherla*, pp. 69-70.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 124.

erau reținuți pe motive politice. Maximul de populație a acestui penitenciar este atins în 1959, când erau închiși aici cca. 4500 de deținuți. La sfârșitul anului 1964, nu se mai găseau la Gherla decât 600 de deținuți.⁹⁹

Condițiile de trai de la Gherla erau extrem de precare. Hrana deținuților consta exclusiv din terci și zemuri acre; numai cei care lucrau în bucătăria, grădina sau atelierele penitenciarului primeau rații suplimentare. Cât despre pachetele alimentare sau cu haine pe care deținuții ar fi putut să le primească de acasă, acestea au fost interzise încă din 1951¹⁰⁰. Din cauza suprapopulării despre care am vorbit și mai sus, și cum closetele erau chiar în celulele deținuților, aerul era irespirabil și totul era insalubru și extrem de greu de suportat¹⁰¹. La aceste condiții și așa destul de greu de suportat se adaugă torturile și bătăile care erau de o mare cruzime.

Mai mult decât atât, după cum relatează Paul Goma, pe lângă faptul că celulele erau suprapopulate, unele ferestre fuseseră zidite din ordinul lui Goiciu, iar celorlalte li se puseseră obloane, în așa fel încât lumina și aerul nu pătrundeau aproape deloc în celule¹⁰².

Ceea ce făcea condițiile de trai și mai grele în închisoare pentru deținuții politici, era faptul că orice fel de hârtie era interzisă, iar cea tipărită, cu atât mai mult. În Gherla, în camera de liberare, existau trei cărți și un joc de șah. Evident, starea în care erau acestea era una deplorabilă, toți deținuții care treceau pe acolo urmând să fie eliberați, răsfoindu-le cu nesaț. Acest patrimoniu sărăcăcios de trei cărți și un joc de șah constituia întregul program „cultural-educativ” din Gherla, pe care directorul Goiciu îl prezenta comisiilor de la Crucea Roșie¹⁰³.

Condițiile de trai îngrozitoare din penitenciarul Gherla au dus la existența a numeroase evadări între 1945 și 1947, la o revoltă în rândul deținuților condamnați pentru „infracțiuni contra securității statului” pe 19 iunie 1947, precum și la una a „frontieriștilor”, cărora li s-au alăturat elevii, studenții și alte categorii de deținuți, pe data de 14 iunie 1958¹⁰⁴.

Despre episodul revoltei „frontieriștilor” de pe 14 iunie, trebuie să spunem că a fost reprimată cu violență. Locotenentul Istrate a tras cu mitraliera pe vizeta celulelor în care se aflau cei răsculați. Ce-i drept, nu a tras chiar în ei, ci în tavan, totuși cel puțin cinci gloanțe ricoșate din tavan i-au rănit pe cei din celulă. Ulterior, Istrate a fost promovat la rangul de căpitan tocmai mulțumită acestei acțiuni¹⁰⁵. Mai mult decât atât, pentru reprimarea acestei revolte, i-au lovit pe deținuți: gardieni, pompieri, milițieni, securiști și chiar medicul închisorii, doctorul Sin. Acesta

⁹⁹ Muraru, Andrei (coord.), op. cit., p. 323.

¹⁰⁰ *Ibidem*.

¹⁰¹ Ioan T. Lungu, *Gherla, ușa iadului*, ed. Excelsior, Timișoara, 1996, p. 25, *apud* Muraru, Andrei (coord.), op. cit., p. 323.

¹⁰² Goma, Paul, *Gherla*, p. 70.

¹⁰³ cf. Goma, Paul, *Gherla*, pp. 23-24.

¹⁰⁴ Muraru, Andrei (coord.), op. cit., p. 323.

¹⁰⁵ Goma, Paul, *Gherla*, p. 58.

din urmă nu numai că i-a bătut cu bestialitate pe răsculați, ci, atunci când bătaia s-a încheiat, le-a acordat acestora îngrijire medicală de o calitate îndoielnică. Paul Goma vorbește despre un anumit deținut, Tiana, care a rămas, în urma ghipsului prost pus de doctorul Sin cu o gravă infirmitate a mâinii stângi, care îi fusese fracturată în timpul bătăii¹⁰⁶.

Tot acum a fost folosit și sistemul Uliței Verzi (preluat din ocnele rusești și „perfecționat” la Gherla). Astfel, de la etajul trei, pe pasarele, pe scări și până la parter, din doi în doi metri se aflau perechi de gardieni înarmați cu pari, ciocane de bătut gratiile, răngi de fier și arme de foc (pe care le foloseau pe post de băte), dând în deținut cu brutalitate, atunci când acesta era forțat să treacă printre ei¹⁰⁷.

Întreg episodul s-a încheiat, după reprimarea brutală și tratamentul medical făcut de mântuială, cu înlănțuirea „frontieriștilor” participanți, împrăștierea lor prin celule și pregătirea procesului acestora. În plus, regimul alimentar s-a înăsprit, astfel încât rația de pâine a scăzut de la 125 de grame pe zi la 75, turtoii au început să fie amestecați cu petrol, terciul a fost înlocuit de borhot din reziduuri de bulion de roșii, apa a fost raționalizată la 250 de grame pe zi ș.a.m.d.¹⁰⁸

Nu în ultimul rând, menționăm că la Gherla au fost executați numeroși deținuți, dintre care îi putem numi, în ordine cronologică, pe Teodor Trâncă și Vasile Crișan (la 4 august 1958), Grupul „Capotă-Dejeu” (2 septembrie 1958), Dumitru Bibul și Lorin Popescu (29 septembrie 1958), Ioan Moldovan (16 ianuarie 1959), Ioan Nistor (16 ianuarie 1959), Gheorghe Voina (16 ianuarie 1959), Miron Pantea (20 aprilie 1959), Ioan Pop (27 noiembrie 1959) ș.a.m.d.¹⁰⁹ Astfel, între august 1958 și iulie 1960 au fost executați aici 28 de deținuți¹¹⁰.

Pensionarea lui Goiciu din 1959 nu a dus nicidecum la o schimbare în regimul exterminator din penitenciarul Gherla. Au continuat execuțiile¹¹¹ și bătăile, care fuseseră instituționalizate aici încă din anul 1949, de către directorul Tiberiu Lazăr, transferat ulterior la Peninsula¹¹².

Reeducarea de la Gherla

Nu putem să vorbim despre Penitenciarul Gherla fără a discuta și despre fenomenul „reeducării” de aici. Practic, aceasta este continuarea fenomenului de „reeducare” de la Pitești¹¹³,

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 51.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 60.

¹⁰⁸ *Ibidem*, pp. 68-69.

¹⁰⁹ Muraru, Andrei (coord.), op. cit., pp. 330-332.

¹¹⁰ CPADCR, *Raport Final*, p. 252.

¹¹¹ Muraru, Andrei (coord.), op. cit., pp. 330-331.

¹¹² *Ibidem*, pp. 332-333.

¹¹³ Nu vom detalia aici torturile și desfășurarea propriu-zisă a acțiunii violente, preferând să documentăm istoricul

având în vedere că, după transferurile de deținuți din 1950 de la Pitești și Târgșor la Gherla, acest penitenciar a devenit centrul mișcării violente.

Responsabili pentru implementarea „reeducării” la Gherla au fost, printre alții, colonelul Iosif Nemeș¹¹⁴, securiștii Marin Jianu și Tudor Sepeanu, directorul Constantin Gheorghiu, precum și sublocotenții Gheorghe Sugigan și Constantin Avădanei

Trebuie să spunem că deținuții „reeducatori” au fost motivați în acțiunea lor represivă de la Gherla și de promisiunea colonelului Nemeș de a-i ajuta să devină cadre ale Securității dacă aveau să-și confirme atașamentul față de regim și la alte penitenciare¹¹⁵, precum și că unii dintre ei erau victime ale mișcării violente de la Pitești. De altfel, ideea centrală a acțiunii de „reeducare” era transformarea prin tortură a victimei în agresor, „reeducatul” devenind implicit și obligatoriu și „reeducator”¹¹⁶.

Început în primăvara lui 1950, odată cu transferul lui Maximilian Sobolevski și al lui Adrian Prisăcaru de la Pitești la Brașov, exportul „reeducării” a culminat cu exportul la Gherla, a cărui primă etapă a fost transferul unui grup de torționari piteșteni condus de Alexandru Popa „Țanu” pe 7 iunie 1950. Acesta a fost suplimentat, în luna decembrie a aceluiași an, de un al doilea transfer, efectuat în două etape, al unor foști deținuți piteșteni, care fuseseră în prealabil la penitenciarul Târgșor, într-o încercare de a exporta „reeducarea” și acolo.

După sosirea deținuților de la Târgșor, printre care se aflau și doi dintre cei ce aveau să devină „reeducatori” importanți de la Gherla, Ion Stoian și Marcel Buta, au fost instituite camerele de „reeducare” de la Gherla: camera 99, zisă și „camera morții”, precum și camerele 80, 81 și 82¹¹⁷.

Un alt moment care trebuie discutat în istoria tulbură a acțiunii violente de la Gherla este transferul lui Eugen Țurcanu în acest penitenciar, care a avut loc în vara anului 1951¹¹⁸. Imediat după acest transfer, între el și Popa „Țanu” a apărut o rivalitate care s-a soldat cu dublarea numărului de decese din camera 99. Fost adjunct al lui Țurcanu de la Pitești și, totodată, unul dintre cei mai zeloși „reeducatori” de aici, Țanu fusese selecționat pentru a participa la discuțiile din celula 4-spital ale „școlii de cadre” pentru „reeducatori” formate în aprilie 1950 la cererea lui

„reeducării” de la Gherla. Pentru mai multe informații despre acțiunea violentă, vezi studiul referitor la Penitenciarul Pitești din lucrarea de față.

¹¹⁴ Vezi studiul despre Pitești din lucrarea de față.

¹¹⁵ Colfescu, Silvia (coord.), *Memorialul ororii. Documente ale procesului reeducării în închisorile Pitești, Gherla*, editura Vremea, București, 1995, pp. 323-324, *apud* Muraru, Andrei (coord.), op. cit., p. 325.

¹¹⁶ Dacă nu, atunci acesta avea să treacă din nou și din nou prin etapele acțiunii violente până în momentul în care ceda.

¹¹⁷ Mureșan, Alin, „Reeducarea prin tortură”, în *Memoria*, nr. 57 (4/2006), editura Fundația Culturală Memoria, București, 2006, p. 24, *apud* Muraru, Andrei (coord.), op. cit., p. 325.

¹¹⁸ Rădulescu, Mihai, „Traiul și sfârșitul lui Ion Flueraș la Gherla”, în *Memoria*, nr. 39 (2/2002), editura Fundația Culturală Memoria, București, 2002, p. 62, *apud* Muraru, Andrei (coord.), op. cit., p. 325.

Țurcanu și cu aprobarea administrației¹¹⁹. Devenind foarte temut și câștigând aprecierea administrației penitenciarului, Țanu nu mai voia să-i cedeze întâietatea lui Țurcanu, fostul său mentor. Astfel, cei doi au intrat în competiție pentru a-și demonstra superioritatea în fața administrației, de aici rezultând o exacerbare a torturilor care a dus la creșterea numărului de decese din camera 99¹²⁰.

În cele ce urmează vom încerca să facem o descriere sumară a câtorva dintre celulele în care a avut loc „reeducarea”. Camera 99 era o cameră încăpătoare, plasată la etajul 3 al celularului I și izolată de celelalte celule. Pe jos, pe lângă pereți, se aflau rogojini pe care stăteau deținuții care erau în curs de „reeducare”, în timp ce agresorii stăteau lângă ușa camerei. La intrarea în celulă se afla un antreu de 3x3 metri, care servea drept closet și drept loc de tortură¹²¹.

Alături de camera 99 se aflau camerele 98 și 97, prima dintre ele fiind cunoscută și sub numele de „celula chinezească”, întrucât aici se aplica tortura cu picătura chinezească: în cameră erau două capre de lemn pe care erau plasate două scânduri. În perete era fixat un inel de fier, iar victimele erau legate pe cele două capre și lipite de perete cu o centură petrecută prin acest inel. În timp ce dintr-un bidon aflat în plafon se scurgea apă pe cel torturat. Cât despre camera 97, aceasta era o celulă mare, cu priciuri din scândură. Multe dintre victimele acțiunii violente stăteau la „șerpărie”¹²². Această cameră era supranumită „camera nebunilor”, întrucât bătăile de aici erau de o brutaliată ieșită din comun chiar pentru acțiunea violentă¹²³.

Finalul acestui episod violent a fost prevestit de transferul, din decembrie 1951, al lui Eugen Țurcanu și al altor zece „reeducatori” la Jilava pentru cercetarea implicării și participării lor la acțiunea violentă. Totuși, aceasta a continuat la Gherla, într-o formă mai puțin intensă, până în martie 1952, sub supravegherea și îndrumarea lui Constantin Juberian și a lui Ludovic Rek¹²⁴.

După o ameliorare treptată a condițiilor de trai (începând cu anul 1962), istoria detenției politice din Gherla s-a încheiat în anul 1964, acesta redevenind un penitenciar de drept comun¹²⁵. După 1989, Gherla a devenit penitenciar de maximă siguranță, iar, din 1998, a intrat într-un proces de reabilitare și modernizare¹²⁶.

¹¹⁹ Mureșan, Alin, *Pitești, Cronica unei sinucideri asistate*. Ediția a II-a revăzută și adăugită. București, 2010, ed. Polirom, pp. 68-69.

¹²⁰ Muraru, Andrei (coord.), op. cit., pp. 325-326.

¹²¹ *Ibidem*, pp. 326-327.

¹²² Spațiul de sub priciuri.

¹²³ Muraru, Andrei (coord.), op. cit., p. 327.

¹²⁴ Mureșan, Alin, „Reeducarea prin tortură”, în *Memoria*, nr. 57 (4/2006), editura Fundația Culturală Memoria, București, 2006, p. 28, *apud* Muraru, Andrei (coord.), op. cit., pp. 327-328.

¹²⁵ CPADCR, *Raport Final*, p. 253.

¹²⁶ Muraru, Andrei (coord.), op. cit., p. 322.

Studiu de caz: Reeducarea de la Pitești

Închisoarea de la Pitești este unul din locurile cele mai sumbre ale peisajului concentraționar din România comunistă. Aici se află în cea mai mare parte originile și desfășurarea „reeducării”, care a fost un fenomen singular în spațiul est-european. El consta în torturarea sistematică a deținuților de către alți deținuți și era menit să distrugă personalitățile și convingerile victimelor.

Originile fenomenului de „reeducare” sunt destul de greu de intuit chiar și astăzi. Cert este, însă, că el pleacă de la penitenciarul de la Suceava unde, în anii 1948-1949, au fost închiși studenții legionari din întreaga zonă. În acest stadiu incipient, conceptul de „reeducare” nu poate fi legat de administrația statului, ci de persoana lui Alexandru Bogdanovici, unul dintre studenții închiși aici. Acesta era liderul grupului legionar ieșean „Universitatea” și le-a propus anchetatorilor, în virtutea experienței sale precedente de detenție din 1946, să încerce schimbarea atitudinii celor arestați prin studierea de aceștia a ideologiei marxist-leniniste. La sfârșitul lunii mai 1948, adică imediat după arestare, ideea reeducării pare să fi existat deja în mintea lui Bogdanovici, care cerea de acasă cărți de ideologie comunistă, însoțindu-și cererile cu texte de tipul: „Astăzi sunt descătușat definitiv și complet din negura unui trecut nenorocit. Muncesc pentru restructurarea mea deplină.”¹²⁷

În același timp cu apariția acestei sugestii din partea lui Bogdanovici, anchetatorii Securității au început să le ofere diverse favoruri celor ce colaborau, devenind informatori. Cazurile cele mai importante au fost cel al lui Maximilian Sobolevski, și mai ales cel al lui Eugen Țurcanu. Aceștia au realizat întâi un istoric detaliat al organizației legionare din care făcuseră parte în liceu, iar Țurcanu, fost membru UTC, fiind familiarizat cu ideea conform căreia tuturor celor care greșeau față de regim li se oferea posibilitatea reeducării, a venit cu o propunere similară cu cea a lui Bogdanovici.

Țurcanu desfășurase activitate legionară restrânsă din 1940, când fusese recrutat în grupul FDC Câmpulung condus de Gheorghe Cotlarciuc¹²⁸ până în 1945, când se înscrie în UTC. Spre sfârșitul liceului trăise o poveste de dragoste cu Oltea Saghin, fiica unui comandant legionar din Câmpulung, cu care va avea și o fetiță, Elena^{129 130}. În 1946, student fiind la Facultatea de Drept

¹²⁷ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 1190, vol. 2, f. 49, *apud* Mureșan, Alin, *Pitești. Cronica unei sinucideri asistate*, p. 158.

¹²⁸ *Ibidem*, vol. 1, f. 429, *apud* Mureșan, Alin, *Pitești. Cronica (...)*, p. 248.

¹²⁹ *Ibidem*, ff. 431-432, *apud* Mureșan, Alin, *Pitești. Cronica (...)*, p. 248.

¹³⁰ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 1114, vol. 6, f. 401, *apud* Mureșan, Alin, *Pitești. Cronica (...)*, p. 248.

din Iași, a fost invitat la două ședințe ale grupului legionar de la Drept, la care a participat fără foarte mare convingere. Din declarațiile referitoare la acea perioadă reiese o distanțare a lui Țurcanu de ideologia legionară în aspectele ei esențiale. De exemplu, între timp el devenise ateu¹³¹. A doua dintre aceste întâlniri a fost momentul rupturii cu legionarii, care s-a petrecut atunci când Țurcanu a fost rugat să vorbească despre Corneliu Zelea Codreanu în timp ce se uita la o stea luminoasă, lucru pe care el a refuzat să-l facă, părăsind ședința și devenind „trădător” în ochii legionarilor¹³².

În 1947 s-a înscris în PCR, iar mai târziu a participat la o școală diplomatică a Comitetului Central al PCR^{133 134 135}, dar acestea nu au putut să-l salveze de detenție pentru activitatea sa legionară, el fiind arestat la 25 iunie 1948, în urma declarațiilor date de un legionar arestat în săptămânile precedente.

Este foarte important de precizat că „reeducarea” pe care o propunea Bogdanovici era un proces pașnic, desfășurat voluntar și care nu viza, de fapt, convingerile profunde ale deținuților, ci doar încerca o schimbare de suprafață pentru ca aceștia să dobândească anumite avantaje. Această mișcare nu a avut deloc succes în rândul populației legionare din penitenciarul Suceava, întrucât sentințele nu se pronunțaseră încă, iar deținuții erau optimiști, sperând la eliberare sau la pedepse ușoare. Desigur, ei se înșelau, întrucât procesele au fost judecate nu de comuniști, ci de vechi magistrați militari care acum se străduiau să obțină state de serviciu cât mai bune pentru a fi menținuți în pozițiile lor de noul regim și care, în consecință, au dat sistematic pedeapsa maximă¹³⁶.

Nici măcar cei ce se arătasera dispuși compromisului, fie prin implicarea în ceea ce avea să devină Organizația Deținuților cu Convingeri Comuniste¹³⁷, fie în alt mod, nu au primit circumstanțe atenuante: Bogdanovici a primit 18 ani de muncă silnică, iar Țurcanu 7 ani de închisoare corecțională.

Țurcanu obținuse o poziție favorabilă în ochii reprezentanților Securității din închisoare prin activitatea sa de informator și prin faptul că se rupsese *de facto* de mișcarea legionară încă din 1946. În plus, faptul că fusese condamnat la șapte ani de închisoare l-a făcut să îi urască pe legionari, pe care îi considera vinovați pentru arestarea sa: „Își aducea aminte de fiică-sa. Și-atunci ne spunea: <<Numai din cauza voastră sunt aici. Mă bandiților!>>”¹³⁸

¹³¹ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 1190, vol. 1, ff. 432-433, *apud* Mureșan, Alin, *Pitești. Cronica (...)*, p.249.

¹³² Mureșan, Alin, *Pitești. Cronica (...)*, p. 249.

¹³³ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 1114, vol. 1, f. 142v, *apud* Mureșan, Alin, *Pitești. Cronica (...)*, p.249.

¹³⁴ *Ibidem*, vol. 6, ff. 174-175, *apud* Mureșan, Alin, *Pitești. Cronica (...)*, p.249.

¹³⁵ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 1190, vol. 1, f. 429, *apud* Mureșan, Alin, *Pitești. Cronica (...)*, p. 249.

¹³⁶ Ierunca, Virgil, *Fenomenul Pitești*, București, 1990, ed. Humanitas, p. 24.

¹³⁷ ASRI, fond Penal, dosar nr. 26979, vol. 6, f. 217, *apud* CPADCR, *Raport Final*, p. 263.

¹³⁸ Emil Sebeșan în *Demascarea*, regia Nicolae Mărgineanu, 2010, 42'-43'.

Data de 10 decembrie 1949 marchează momentul primei bătaii care a avut loc la Pitești și, practic, al declanșării „reeducării”. Acum directorul Dumitrescu a fost chemat în celulă pentru a asista la demascarea lui Pafnutie „Nuti” Pătrășcanu și a celorlalte victime. În pofida faptului că fusese anunțat de către ofițerul politic Ion Marina să nu lipsească de la închisoare în acea zi, Dumitrescu se ascundea în locuința de serviciu, speriat de modul în care evoluau lucrurile. Totuși, chemat de Marina sub pretextul că deținuții se luaseră la bătaie, Dumitrescu și-a jucat rolul de agresor până la capăt, lovindu-i personal pe unii dintre deținuți¹³⁹.

După bătăile despre care tocmai am vorbit, Țurcanu l-a chemat în celulă pe directorul Dumitrescu pentru a demonstra că „Nuti” Pătrășcanu și ceilalți voiau să-și facă „demascarea”. Aceasta însemna, de fapt, că aceștia urmau să declare în scris toate informațiile referitoare la activitatea lor anticomunistă pe care nu le declaraseră în anchetă¹⁴⁰. Pentru a se asigura că ceea ce se petrecea în subordinea lui nu avea să fie vizibil din documentele întocmite, Dumitrescu i-a obligat pe Pătrășcanu și pe ceilalți să nu folosească sintagma „în urma conflictului”, înlocuind-o cu „în urma discuțiilor”. Mai mult, începând din acest moment, toți cei interogați aveau să fie forțați să noteze că dau informațiile de bunăvoie, evident, cu dublul scop de a ține secretă acțiunea de la Pitești, pe de-o parte, și de a lăsa impresia colaborării cu regimul a victimelor acestuia, pe de alta. Acest prim lot de torturați a scris declarații între 10 și 17 decembrie 1949 în fața direcțiunii, perioadă în care Țurcanu l-a și instruit pe Pătrășcanu referitor la cum trebuia să procedeze în acțiune și, mai mult, s-a consultat cu acesta referitor la anumiți colegi de lot care ar fi putut fi și ei utilizați¹⁴¹.

Pasul următor torturării victimelor era ca acestea să fie forțate să-i lovească la rândul lor pe alții, refuzul însemnând revenirea la postura de torturat. Pe 11 sau 12 decembrie 1949, „Nuti” Pătrășcanu și Țurcanu l-au bătut pe Aurel Tacu, singurul care nu-și făcuse demascarea după prima tură de torturi¹⁴². Rezultatul a fost că Tacu a făcut o criză de nervi și a ajuns la infirmerie, unde doctorul l-a întrebat pe Țurcanu ce se întâmplase, dovedind că nu era informat asupra torturilor.

De fapt, mare parte a administrației nu avea idee despre acestea, existând o serie de măsuri luate în acest scop, dintre care simptomatic pare ordinul directorului către prim-gardienii Ciobanu și Mândruță de a nu primi nici un raport de la celulele în care deținuții erau torturați¹⁴³.

În această perioadă s-a pus la punct sistemul după care avea să se desfășoare întreaga acțiune violentă, atât la Pitești, cât și la Gherla, Târgu Ocna, Brașov și Canal. În urma repetatelor

¹³⁹ Mureșan, Alin, *Pitești. Cronica (...)*, p. 45.

¹⁴⁰ *Ibidem*, pp. 45-46.

¹⁴¹ *Ibidem*, p. 46.

¹⁴² *Ibidem*, pp. 46-47.

¹⁴³ *Ibidem*, p. 47.

discuții dintre Eugen Țurcanu, Ion Marina, col. Iosif Nemeș și directorul Alexandru Dumitrescu, s-a convenit că simpla torturare nu avea să dea rezultate complete, având în vedere că aproape toți cei închiși fuseseră bătuți în timpul anchetei și tot reușiseră să nu dezvăluie toate informațiile.

Conform lui Alin Mureșan^{144 145}, „reeducarea” de la Pitești, aplicată ulterior într-o serie de alte penitenciare, avea cinci etape. Prima dintre acestea era primirea călduroasă în celulă și discuțiile amicale dintre agresori și victime, prin care aceștia din urmă erau trași de limbă în legătură cu orice informație ar fi putut ascunde în timpul anchetei. De la caz la caz, aceasta dura între 2-3 zile și 2-3 săptămâni. Urma etapa a doua, declanșarea din senin a violențelor, printr-o bătaie generalizată, după care începea tortura neîntreruptă, atât la comun cât și individual. Această a doua etapă putea dura între o săptămână și 5-6 luni. Pe tot parcursul acestei perioade, victimele nu știau exact de ce erau bătute, scopul acestei etape fiind demoralizarea și înspăimântarea lor.

Șocul cauzat de tratamentul extrem de violent ducea la abandonarea rezistenței și trecerea de partea agresorilor chiar de la prima interpelare în cazurile acelor deținuți care aveau firea mai slabă sau la care instinctele de autoconservare erau mai puternice. Totuși, aceste cazuri au fost puțin numeroase, notabile fiind cel al lui Pafnutie „Nuti” Pătrășcanu și al lui Nicolae „Călin” Zaharia¹⁴⁶.

Dintre aceștia, despre primul știm că făcea parte din prima serie de victime ale „reeducării” și că fie a fost bătut o singură dată înainte să treacă de partea agresorilor, fie a făcut acest lucru benevol, fără a fi bătut în prealabil¹⁴⁷. Cert este că a făcut parte din grupul „reeducator” până pe 9 februarie 1950, când Eugen Țurcanu a aflat că declarația dată de „Nuti” Pătrășcanu fusese incompletă și l-a trecut pe acesta în grupul „reeducaților”. În fine, „Nuti” Pătrășcanu a alternat poziția de „reeducat” cu cea de agresor până când, fiind bolnav de TBC pulmonar, a fost transferat la Târgu Ocna, unde s-a îndepărtat treptat de grupul agresorilor și și-a revenit treptat. Mărturiile celor care l-au văzut în această perioadă arată că avea remușcări intense și sincere¹⁴⁸.

Cât despre Nicolae Zaharia, acesta a cedat după prima lovitură primită¹⁴⁹, a asistat la torturarea lui Alexandru Bogdanovici¹⁵⁰ și, ulterior acestui moment, a fost liderul comitetului de

¹⁴⁴ *Ibidem*, pp. 47-53.

¹⁴⁵ Mureșan, Alin, *Destine personale în Fenomenul Pitești*, prelegere din cadrul Universității de Vară de la Râmnicu Sărat a IICCMER, ediția a 5-a, 21-27 august 2011.

¹⁴⁶ Mureșan, Alin, *Pitești. Cronica (...)*, pp. 48-49.

¹⁴⁷ *Ibidem*, p. 213.

¹⁴⁸ *Ibidem*, pp. 214-215.

¹⁴⁹ *Ibidem*, p. 58.

¹⁵⁰ *Ibidem*, p. 160.

agresori numit de Eugen Țurcanu care avea să își desfășoare activitatea în camera 3-subsol¹⁵¹. Spre sfârșitul lunii august a anului 1951, odată ce violențele de la Pitești s-au oprit, Nicolae Zaharia a fost transferat la penitenciarul Gherla¹⁵².

Punctul următor era auto-denunțul, care se referea la acțiunile anticomuniste din exteriorul și din interiorul închisorii. Acesta era un punct de cumpănă pentru psihicul victimei, care era pusă în situația de a alege între a-i trăda pe colegii rămași în libertate, unii dintre ei fiind chiar membri ai familiei, și a-i înfrunta verbal pe agresori, continuând să îndure tortura. Acestei etape îi urma autoflagelarea morală: practic, era vorba despre forțarea victimelor de a-și desființa și ponegri toate valorile, de la religie la ideologie politică și până la familie. Aceste două etape durau împreună între câteva zile și câteva săptămâni. În fine, ultima etapă era transformarea forțată a victimei în „reeducator”, fie cu rol de informator, fie de planton fie chiar de agresor.

Virgil Ierunca¹⁵³, în schimb, identifică patru faze ale reeducării: „demascarea externă”, în care victima trebuia să-și demonstreze lealitatea față de mișcarea comunistă (adică față de partid și de O.D.C.C.) prin declararea a tot ceea ce aceasta ar fi reușit să ascundă în timpul anchetelor de la Securitate. Această etapă dădea rezultate foarte bune pentru autoritățile comuniste, fiind denunțate toate legăturile din afara închisorii ale deținuților și toate complicitățile de care aceștia ar fi beneficiat. Mecanismul de a lua declarații era și el unul complex: acestea erau inițial făcute verbal, de multe ori chiar în timpul torturii, apoi erau scrise pe o placă de săpun, verificate de cineva din comitetul de reeducare (deseori chiar de Țurcanu) și, în sfârșit, trecute pe hârtie, semnate și trimise la Ministerul de Interne. Momentul următor identificat de V. Ierunca este „demascarea internă”, foarte productivă și ea din punctul de vedere al Securității. Aici, deținutul era forțat să-i denunțe pe aceia care-l ajutaseră să reziste în interiorul închisorii, fie ei alți deținuți care l-ar fi îmbărbătat sau pus în gardă, fie membri ai administrației închisorii – anchetatori mai blânzi, paznici care i-ar fi făcut vreo favoare în timpul executării sentinței.

Următoarele două etape identificate de V. Ierunca nu mai aduceau însă beneficii directe Securității prin strângerea de informații, ci urmăreau „distrugerea personalității [deținutului]”¹⁵⁴. Etapa a treia era „demascarea morală publică”, în cursul căreia deținutul era forțat să-și batjocorească toate valorile, familia, religia, soția sau iubita, prietenii și, nu în ultimul rând, pe el însuși. În această etapă, fiecare punct din trecutul victimei era analizat și denaturat în așa fel încât să se creeze varianta cea mai abjectă cu putință. În fine, ultima etapă identificată de V. Ierunca

¹⁵¹ *Ibidem*, p. 74.

¹⁵² *Ibidem*, p. 79.

¹⁵³ Ierunca, Virgil, op. cit., pp. 32-34.

¹⁵⁴ *Ibidem*, p. 33.

este și ultima identificată de Alin Mureșan, și anume transformarea victimei în agresor: „reeducatul e pus să conducă procesul de reeducare al celui mai bun prieten al său, schinguindu-l cu mâinile lui și devenind, astfel, la rândul lui, călău”¹⁵⁵

Trebuie, totuși, să specificăm că metoda acțiunii violente nu a început exact sub această formă. Adevărul este că ea a fost adaptată de Țurcanu în funcție de rezultatele obținute în urma „demascărilor” și, mai ales, în funcție de reacția colonelului Nemeș la acestea¹⁵⁶. Unii dintre deținuții din primele loturi, care trecând prin torturi doar câteva zile (până la solicitarea notelor informative), reușiseră să omită anumite lucruri din declarații, au fost surprinși ulterior, pe baza declarațiilor altora, că făcuseră declarații incomplete. În acest fel, cu timpul, metodele de tortură și interogare s-au perfecționat¹⁵⁷.

Cea mai bună metodă de a obține declarații noi de la ei era de a le câștiga încrederea prin discuții libere. Primul pas a fost înăsprirea regimului de detenție, în așa fel încât deținuții să fie aduși la limita rezistenței fizice și psihice prin înfometare, izolare de lumea exterioară dar și unii de alții și prin tratamentul dur la care erau supuși de gardieni. Pasul al doilea era introducerea lor în camere în care existau și alți deținuți, de obicei foști prieteni, cunoștințe sau colegi de facultate, deja prelucrați, care lucrau în folosul agresorilor, dar care, inițial, se prefăceau prietenoși, provocându-i la discuții amicale despre regim, despre familia din afara închisorii, despre activitatea politică ș.a.m.d.¹⁵⁸

Dorind să interacționeze cu alții, deținuții, care nu mai auziseră de luni de zile decât apelativul „banditul” venit de la gardieni, se deschideau în majoritatea cazurilor în fața noilor colegi de celulă. Astfel se obțineau detalii care erau folosite mai târziu pentru a-i forța la mărturisiri complete sau pur și simplu ca motiv pentru tortură.

Desigur, au existat și cazuri în care deținuții i-au privit circumspect pe colegii de cameră și s-au ferit de a intra în discuții prea detaliate cu aceștia, dar acestea au fost puțin numeroase. În general, cei care au avut o astfel de atitudine fuseseră fie anunțați prin codul Morse bătut în ziduri ceea ce se întâmpla foarte rar, având în vedere supravegherea constantă, fie puși în gardă de anumite vorbe sau gesturi stranii ale foștilor prieteni, fie – mai ales în cazurile celor din loturile mai târzii, înțelegeau singuri situația observând urmele de bătaie de pe trupurile multora dintre colegii de cameră. Repetăm, însă, că aceste cazuri au fost excepționale, marea majoritate a deținuților căzând în capcană¹⁵⁹.

Reacția inițială a celui schingiuit era, evident, una de repulsie, el dezvoltând resentimente

¹⁵⁵ *Ibidem*, p. 34.

¹⁵⁶ Mureșan, Alin, *Pitești. Cronica (...)*, p. 56.

¹⁵⁷ *Ibidem*, pp. 47-53.

¹⁵⁸ *Ibidem*, pp. 47-48.

¹⁵⁹ *Ibidem*, p. 48.

puternice față de cei care îl înșelaseră, cauzate atât de torturi, cât și de înșelarea încrederii acordate acestora în prima etapă. Totuși, odată cu încheierea acțiunii și trecerea timpului, aceste resentimente se ștergeau, victimele realizând că nimeni nu participa voluntar la această acțiune, ci doar silit de amenințarea torturii. Mai mult, unele dintre victime chiar și-au văzut agresorii la dușuri, observând rănilor care le brăzdau trupurile în urma bățăilor îndurate¹⁶⁰.

Bătaia propriu-zisă începea la un semnal al lui Țurcanu, dacă acesta era prezent fiind precedată de un scurt discurs în care victimele erau anunțate că ceilalți deținuți din cameră se deziseseră de opiniile și acțiunile lor trecute și că aveau să facă tot ce puteau pentru a servi regimul comunist. În absența lui Țurcanu, era atribuția șefului camerei de a declanșa violența, situație în care, de regulă discursul lipsea sau era unul foarte sumar¹⁶¹.

În momentul semnalului, toți cei care până atunci se comportaseră prietenos cu victimele în vederea obținerii de informații puneau mâna pe băte și le atacau, lovindu-le cu sălbăticie. Evident, cei din lotul de la Suceava, care nu trecuseră niciodată prin bătaie, precum și cei care înnebuniseră din cauză că trecuseră de mai multe ori prin toate etapele făceau exces de zel. Ceilalți, care trecuseră și ei prin torturi, dar care nu-și pierduseră sănătatea psihică, încercau, pe cât posibil, să facă mai multă gălăgie decât daune fizice sau chiar să atenueze loviturile, dar aceasta era o acțiune pe care nu o puteau face decât pe ascuns și riscând să fie descoperiți și să treacă și ei în rândul celor torturați.

După această bătaie generală cu pumnii, palmele și bătele se trecea la torturarea individuală și succesivă a tuturor celor din cameră, sub privirile îngrozite ale celorlalți.

Torturile fizice erau de foarte multe tipuri: bătaie la tălpi, la fese, lovituri cu bățul în palmă, cu curele și ciomege pe spate, până la sânge, călcatul în picioare, lovituri în stomac ori alte organe, arderea a diverse părți ale corpului cu țigara, statul în poziții fixe ore întregi, fără posibilitatea de a se mișca¹⁶², așa-numita „intrare și ieșire din șerpărie în zece secunde”¹⁶³, care consta în aruncarea pe burtă, intrarea și ieșirea și luarea poziției de drepti în zece secunde, reluată de o sută de ori, iar, pe măsură ce victima obosea, timpul în care trebuia executată era scăzut, victima fiind și bătută de fiecare dată când ieșea din șerpărie.

Alte metode de tortură erau obligarea victimelor să frece podelele stând în patru labe, cu obligația de a nu atinge podeaua cu genunchii, timp în care erau lovite cu ciomegele sau cu

¹⁶⁰ *Ibidem.*

¹⁶¹ *Ibidem.*

¹⁶² *Ibidem*, p. 49.

¹⁶³ În celulele cele mai mari existau, în general, câte două priciuri (paturi mari de lemn care mergeau de la un perete la celălalt și în care oamenii dormeau înșirați) care, cel mai des, aveau două niveluri și erau simetrice. Supraaglomerarea camerelor, însă, făcea ca unii să doarmă sub prici, direct pe ciment. Această zonă se chema, în argoul închisorilor, „șerpărie”, fiindcă, pentru a intra acolo, trebuia să te strecoreai ca un șarpe.

călcâiele, așezarea deținuților în stive, unii peste alții, cei de deasupra strivindu-i pe cei de la bază sau forțarea lor de a depune eforturi greu de susținut chiar de niște oameni în toată puterea și deci cu atât mai mult pentru niște deținuți epuizați fizic și psihic, cum erau, de exemplu, statul într-un picior, pe marginea tinetei, zile întregi, până la leșin^{164 165}.

La acestea se mai adaugă și metodele mai puțin inventive dar extrem de brutale care constau în lovirea victimelor cu capul de ciment și strangularea lor până ce se sufocau, precum și una dintre metodele preferate ale lui Țurcanu, apăsarea victimelor cu genunchii pe stomac și pe piept și lovirea acestora cu pumnii în față¹⁶⁶, ca și multe altele asemănătoare^{167 168}.

Evident că efectele acestor bătăi și torturi trebuia să fie mușamalizate. De aceea, cei care aveau nevoie de îngrijire medicală nu erau trimiși la infirmerie, ci tratați chiar în cameră de studenții mediciști. În acest scop, Țurcanu și un alt „reeducator”, Coriolan Gherman au cerut de mai multe ori pansamente, iod, valeriană și alte medicamente de la sanitarul închisorii¹⁶⁹.

Toate momentele cotidiene erau prilejuri de chinuire a victimelor. Astfel, mesele erau servite fie prin turnarea mâncării fierbinți pe gâtul acestora, fie prin obligarea lor să se așeze în patru labe, cu mâinile la spate și să se folosească doar de gură, și, uneori, să guițe ca porcii. Chiar și somnul era reglementat: deținuții aveau voie să doarmă doar goi, întinși pe spate și cu mâinile întinse deasupra păturii și, dacă aceștia se mișcau, chiar și în somn, erau loviți instantaneu cu bâtele de către plautoane. În unele cazuri, anumiți deținuți nu au fost lăsați să doarmă intenționat timp de câteva zile, chiar 10-15 zile în cazurile extreme. Pe deasupra, mai exista și chinuirea legată de mersul la toaletă, care nu se petrecea decât o dată pe zi, în grabă maximă. Cei care nu apucau să-și facă nevoile erau nevoiți să și le facă mai târziu în celulă, prilej cu care agresorii îi batjocoreau, iar cei care aveau ghinionul să găsească plină singura tinetă din celulă erau forțați să-și facă nevoile în gamelele din care mâncau, fără a li se da dreptul de a le arunca sau spăla ulterior. În această situație, unii deținuți au ajuns să-și înghită propriile fecale pentru a putea primi de mâncare¹⁷⁰.

Partea fizică a acțiunii de la Pitești, deși esențială pentru realizarea „reeducării”, nu o explică. Momentele cele mai importante, din acest punct de vedere, sunt cele ale torturii psihologice.

¹⁶⁴ Mureșan, Alin, *Pitești. Cronica (...)*, p. 75.

¹⁶⁵ Interviu cu Neculai Popa în Budeancă, Cosmin (coord.), *Experiențe Carcerale în România Comunistă II*, Editura Polirom, Iași, 2008, pp. 167-168, *apud* Mureșan, Alin, *Pitești. Cronica (...)*, pp. 74-75.

¹⁶⁶ Mureșan, Alin, *Pitești. Cronica (...)*, p. 61.

¹⁶⁷ *Ibidem*, pp. 47-53.

¹⁶⁸ Ierunca, Virgil, *op. cit.*, pp. 36-38.

¹⁶⁹ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 1, f. 239, *apud* Mureșan, Alin, *Pitești. Cronica (...)*, p. 60; ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 10, f. 157v., *apud* Mureșan, Alin, *Pitești. Cronica (...)*.

¹⁷⁰ Mureșan, Alin, *Pitești. Cronica (...)*, pp. 49-50.

Astfel, momentul auto-flagelării publice este esențial pentru înțelegerea mutațiilor spirituale suferite de deținuții din Penitenciarul Pitești și din celelalte. Auto-flagelarea consta, după cum am explicat și mai sus, în batjocorirea tuturor valorilor umane ale deținutului, începând cu propria persoană, continuând cu familia, credința, prietenii și ajungând până la modelele etice și morale. Invariabil, toate victimele ajung la batjocorirea părinților, la descrierea unor fictive acte incestuoase, la declararea părinților ca fiind adulteri, a profesorilor ca fiind șarlatani, a preoților ca fiind păcătoși ș.a.m.d.. Cu timpul, declarațiile devin din ce în ce mai bizare și mai greu de închipuit. În acest sens, V. Ierunca amintește cazul lui Huică, student bucureștean de la Facultatea de Filozofie care, schingiuit fiind în pofida diverselor declarații născocite date în acest stadiu, a strigat iluminat: „Domnule Țurcanu, sunt un criminal, un bandit, n-am mărturisit lucrurile cele mai groaznice: am regulat capre, găște, curci, rațe...” și enumerând o sumedenie de alte animale¹⁷¹.

După ce ofereau toate informațiile cunoscute, victimelor li se cerea să devină la rândul lor agresori, fie înainte de terminarea ciclului de etape, prin lovirea unor prieteni, fie la finalul acestuia, prin transpunerea completă în pielea agresorului și instrumentarea programului de „reeducare” a altor deținuți. Inutil să mai spunem că cei ce refuzau treceau încă o dată prin toate etapele de tortură, aplicată adesea și mai dur, pentru a le înfrânge rezistența.

Transformarea victimelor în agresori avea mai multe roluri: finalizarea decăderii morale a victimei, relativizarea vinovăției pentru acțiunea violentă și, nu în ultimul rând, păstrarea secretului acesteia. Din nefericire, încă persistă acuzații nejustificate la adresa celor constrânși să devină agresori.

Considerăm că lucrurile trebuie judecate nuanțat, întrucât limitele de îndurare ale ființei umane sunt greu de stabilit, aceasta acționând paradoxal în situații limită. În plus, nu încap comparație între cazul unui deținut cum a fost Constantin Oprea, care, devenit agresor după tortură, își avertizează atunci când poate viitoarele victime că va fi nevoit să le lovească și care avea ochii în lacrimi când lovea¹⁷² sau cel al studentului al cărui nume nu îl cunoaștem, despre avertismentul căruia relatează D. Bacu („Să vă feriți de mine! Eu sunt student. Și asta trebuie să vă spună mult. Să vă feriți nu numai de mine, ci de toți studenții. Mai ales de cei care vă sunt prieteni.”¹⁷³) și cel al deținuților din lotul sucevean, care au ales acest drum de bunăvoie.

În încheierea acestei descrieri a metodologiei acțiunii violente trebuie specificat că nu toate persoanele care au trecut prin „reeducarea” de la Pitești sau de la celelalte închisori unde a

¹⁷¹ Ierunca, Virgil, op. cit., p. 45.

¹⁷² Timaru, Mihai, *Amintiri de la Gherla*, Editura de Vest, Timișoara, 1993, pp. 55-56, *apud* Mureșan, Alin, *Pitești. Cronica (...)*, p. 52.

¹⁷³ Ierunca, Virgil, op. cit., p. 50.

fost implementată această metodă au trecut prin toate etapele de care am vorbit până acum și că nu toate experiențele au fost identice.

Studiu de caz: Canalul Dunăre – Marea Neagră

Ideea realizării unui Canal între Dunăre și Marea Neagră nu era una nouă atunci când s-au început lucrările la acesta. Primele inițiative referitoare la o asemenea construcție datează încă din secolul al XIX-lea, dar nu s-au materializat până ce, la sfârșitul anilor '40, I. V. Stalin, conducătorul Uniunii Sovietice a propus și el acest proiect. Desigur, pentru sovietici Canalul nu avea ca scop, în paradigma comunizării Estului Europei, decât crearea unor dependențe ale țărilor dunărene de resursele prime sovietice. Practic, era vorba doar de primul pas dintr-un proiect mult mai elaborat, care avea ca finalitate crearea unei zone puternic industrializate în estul Europei, un „Ruhr răsăritean”. Modul în care a fost realizat acest proiect a fost, însă, cel tipic comunist: greu și cu sacrificii materiale și umane enorme¹⁷⁴.

Realizarea Canalului, unul dintre cele mai cunoscute proiecte ale regimului comunist din România, este unul dintre cele mai negre episoade ale „dictaturii proletariului”. Aici au trăit, au muncit, au fost mutilați pe viață și au murit extrem de mulți deținuți din întreaga țară. Privind retrospectiv, nu putem decât să ne cutremurăm la vederea mărturiilor referitoare la regimul de exterminare la care au fost supuși aici deținuții. Totuși, adevărul despre coloniile de muncă nu a fost întotdeauna foarte transparent.

Munca de la Canal, ca și cea din celelalte penitenciare cu muncă silnică (Gherla, Aiud, Mislea, lagărele din Balta Brăilei, minele din nordul țării ș.a.m.d.) părea, pentru deținutul din penitenciarele obișnuite, o binecuvântare. Era vorba, în ochii acestuia, despre un regim de semi-detenență, sau, mai bine zis, de semi-libertate: porția aproape de patru ori mai mare de pâine, aerul liber, apa, diversitatea felurilor de mâncare (care erau două aici, în locul repetării la nesfârșit a arpacașului din închisorile fără muncă forțată), corespondența, pachetele de acasă, puținul timp liber de la sfârșitul zilei de muncă ș.a.m.d.¹⁷⁵

Desigur, această impresie era una complet eronată, condițiile din aceste tabere de muncă fiind unele de exterminare. În special cele de la Canal erau de o duritate greu de imaginat: regimul de bătaie la care erau supuși cei care nu își puteau îndeplini normele, muncile foarte grele la care erau supuși deținuții. Numeroasele morți care au avut loc aici stau toate mărturie pentru faptul că deținuții de la Canal și, în general, din lagărele de muncă nu numai că nu au avut o

¹⁷⁴ Troncotă, Cristian, *Torționarii. Istoria instituției Securității regimului comunist din România (1948-1964)*, pp. 155-156.

¹⁷⁵ Pop, Iulia, *Dincoace de gratii... Momentul eliberării în memoria foștilor deținuți politici. Reprezentări ale eliberării în memorialistica românească de detenție* în Budeancă, Cosmin și Olteanu, Florentin (coord.), *Forme de represiune în regimurile comuniste*, București, ed. Polirom, 2008, pp. 208-209.

poziție privilegiată, ci că au fost chiar într-o poziție mai proastă decât cea pe care ar fi avut-o în regimul penitenciar normal. Acest lucru devenise cunoscut și în rândul populației penitenciare, la nivel de zvon: „munca la roabă, la dig, la stuf, la mină e foarte grea, norma foarte mare și, dacă n-o îndeplinești, nu primești drept la carte poștală, pachet, hrana se înjumătățește etc.”¹⁷⁶

Faptul că aceste colonii de muncă au fost niște locuri de exterminare a deținuților devine evident după ce, în ianuarie 1953, Ministerul de Interne a hotărât ca rațiile de mâncare din coloniile de muncă să fie împărțite în funcție de cât reușeau deținuții să lucreze pe parcursul zilei. Astfel, cei care depășeau norma (oricum nerealist fixată de la început) cu 30%, aveau o masă de 3200 de calorii, cei care își realizau norma fără a o depăși primeau 3000 de calorii, iar cei care nu reușeau s-o îndeplinească primeau doar 2400 de calorii. Foamea devine așadar endemică în aceste lagăre. Există mărturii despre consumul de iarbă, câini, pisici, larve de cărăbuși, plante sau alte vietăți de către deținuți, în încercarea disperată de a subzista¹⁷⁷.

Începerea lucrărilor la Canalul Dunăre – Marea Neagră a fost decisă în ședința Biroului Politic al CC al PMR din 25 mai 1949. În aceeași zi, pe baza acestei decizii, Consiliul de Miniștri a emis Hotărârea nr. 505. Construirea Canalului a fost supervizată de Direcția Generală a Lucrărilor Canalului Dunăre – Marea Neagră, care se subordona direct Consiliului de Miniștri. Această comisie a avut trei directori: Gheorghe Hossu, din septembrie 1949 până în 1951, Mayer Grunberg în 1951-1952 și Vasile Postecă până în 1953¹⁷⁸.

Lucrările au început în vara anului 1949, iar forța de muncă de pe șantierele canalului provenea din trei zone: în primul rând, exista munca liberă plătită, care cuprindea oameni din diverse categorii sociale și cu diverse profesii, recrutați din întreaga țară. A doua categorie era cea a militarilor în termen, dintre care unii lucrau în construcții, în timp ce ceilalți păzeau obiectivele și deținuții, iar a treia era munca forțată a deținuților politici, în principal, dar și a unora cu condamnări administrative sau penale. Din această a treia categorie fac parte cei care au lucrat cele mai grele munci de la Canal.

Decizia de a utiliza deținuții ca forță de muncă pentru proiectul Canalului a fost luată la 24 martie 1950, într-o ședință a conducerii Ministerului de Interne, în prezența ministrului adjunct Marin Jianu, a generalului Alexandru Nicolschi și a colonelului Gavril Birtaş¹⁷⁹. Astfel, s-a hotărât care deținuți puteau fi trimiși aici. Practic, deținuții eligibili erau condamnații pentru port ilegal de armă și pentru trecere frauduloasă de frontieră cu pedepse de până la 12 ani, precum și deținuții politici cu pedepse sub 10 ani¹⁸⁰.

¹⁷⁶ *Ibidem*, p. 209.

¹⁷⁷ CPADCR, *Raport Final*, p. 259.

¹⁷⁸ *Ibidem*, p. 254.

¹⁷⁹ *Ibidem*, p. 255.

¹⁸⁰ Mureșan, Alin, *Pitești. Cronica (...)*, pp. 65-66.

Arestările s-au făcut în virtutea unei ordonanțe de urgență emise la 3 ianuarie 1950, ale cărei prevederi justificau arestările tuturor celor care „primejduiesc sau încearcă să primejduiască regimul de democrație populară și constituirea socialismului sau care defăimează puterea de stat și organele sale, dacă faptele lor nu constituie infracțiuni.”¹⁸¹ Mai mult, Ordinul nr. 100, emis de MAI pe 3 aprilie 1950 stabilea exact categoriile de persoane care aveau să facă obiectul internării: „Cei ce lansau sau răspândeau zvonuri alarmiste, cetățenii români care întrețineau legături de prietenie cu membrii familiilor ambasadelor imperialiste, cei care aduceau injurii Partidului Comunist.”¹⁸²

Procedura, desfășurată după model NKVD-ist, era următoarea: conducerea Canalului cerea un număr de muncitori Ministerului de Interne, care însărcina Direcția de Anchete cu obținerea lor. Aceasta, la rândul ei, delega Securitatea, care făcea liste cu „reacționarii”, „paraziții” și „dușmanii poporului” care aveau să fie arestați. Ulterior, o comisie de șapte generali și colonei de Securitate semna aceste liste și îi condamna, prin aceasta, pe cei înscrși pe ele, la pedepse între 12 și 60 de luni, chiar în absența unui proces sau măcar a unui simulacru de proces¹⁸³.

Noii deținuți ajungeau la puncte de lucru sau de comandă de pe traseul Canalului. Dintre acestea, presărate de-a lungul traseului prevăzut în proiect (care mergea din Cernavodă înspre Poarta Albă, apoi cotea înspre nord, către Năvodari și ajungea la mare prin Capul Midia de astăzi) pe o lungime de aproximativ 70 km, notabile sunt Poarta Albă, a patra închisoare ca tranzit din toate locurile de detenție din România comunistă, Constanța, Midia, Capu Midia, Peninsula, Castelu, „9 Culme”, Cernavodă și Bacul¹⁸⁴. Pe lângă acestea, în aval, pe Dunăre, erau și Periprava și Salcia¹⁸⁵. Împreună, acestea toate erau lagărele de muncă cele mai dure din întregul univers concentraționar comunist, având rata de mortalitate cea mai ridicată și care au conținut în fiecare moment în care au funcționat între 40.000 și 60.000 de deținuți¹⁸⁶.

Lagărele de muncă erau conduse de un comandant care avea un adjunct, în timp ce ofițerul operativ, însărcinat cu activitatea informativă din colonie, conducea un birou special, format din câțiva ofițeri și o rețea de informatori, prin intermediul căreia se știa tot ce se întâmplă în colonie. Paza era asigurată de militari în termen¹⁸⁷.

Coloniile erau dreptunghiulare și în pantă, cu un țarc dublu de sârmă ghimpată, înalt de 3-

¹⁸¹ CPADCR, *Raport Final*, pp. 202-203.

¹⁸² ASRI, fond Documentar, dosar nr. 7778, vol. XXXVI, f. 40, *apud* Roman, Cristina, op. cit., p.24.

¹⁸³ CPADCR, *Raport Final*, pp. 202-203.

¹⁸⁴ *Ibidem*, p. 256.

¹⁸⁵ *Ibidem*, p. 211.

¹⁸⁶ *Ibidem*, p. 203.

¹⁸⁷ *Ibidem*, p. 258.

4 metri, cu miradoare așezate între cele două rânduri de sârmă ghimpată. În acestea erau soldați înarmați cu puști mitralieră, care aveau ordin să tragă după trei somații rapide¹⁸⁸. Lângă poartă se afla clădirea administrației lagărului, unde se afla biroul comandantului. Peste drum de lagăr erau așezate locuințele securiștilor și barăcile soldaților care păzeau colonia de muncă. Pe laturile lungi ale perimetrului coloniei erau înșirate rânduri de barăci, iar spațiul din mijlocul lagărului (așa-zisul „platou”) era lăsat liber și folosit pentru adunarea deținuților oricând aceasta era necesară, de la formalitățile oficiale la formarea brigăzilor dimineața, înainte de pornirea la muncă.^{189 190}

Programul zilnic al deținuților din coloniile descrise mai sus prevedea trezirea la ora 3:30 dimineața, spălarea, alinierea pe platou, numărătoarea, care putea dura și câte o oră din cauza des întâlnitei situații în care brigadierul și ofițerul de serviciu erau complet needucați, încolonarea pentru masă, unde se servea așa-zisa „cafea”, care era o fiertură de orz prăjit ușor îndulcită, o bucată de pâine și un cubuleț de marmeladă, după care se pleca la muncă. Scutiți de lucru nu erau decât cei accidentați sau cei care aveau febră de peste 39° C, iar cei care nu-și puteau îndeplini norma mai multe zile la rând erau închiși în carceră¹⁹¹, care era o ladă de lemn cu o lățime de 60 cm și o înălțime de până la 2,10 metri¹⁹².

Cât despre modul în care se muncea în aceste locuri, trebuie notat că mare parte din Canal a fost săpată manual, utilajele mecanice, de fabricație sovietică, existând mai degrabă ca decor decât ca ustensile de lucru. Acest lucru se întâmpla din cauză că multe dintre ele erau nefuncționale în momentul în care soseau din U.R.S.S.¹⁹³. Chiar dacă prin folosirea de piese de la mai multe utilaje neoperaționale unele dintre ele puteau fi puse în funcțiune, acestea nu erau, în general, folosite. Totuși, având în vedere proveniența lor, aceste utilaje nu puteau fi abandonate, fiind ocrotite de intemperii prin construirea unor șoproane mari de lemn¹⁹⁴.

Trebuie să mai spunem și că, pe lângă faptul că deținuții munceau aproape în exclusivitate manual și erau bătuți dacă nu își atingeau cotele zilnice^{195 196}, aceia care cunoșteau vreun meșteșug erau obligați să îl utilizeze în folosul membrilor administrației coloniilor de muncă: de exemplu, cei de la tâmplărie făceau mobilier pentru aceștia¹⁹⁷. Mai mult, pachetele de

¹⁸⁸ *Ibidem*.

¹⁸⁹ Dumitrescu, Vladimir, *Închisorile mele. Memorii*, București, editura Albatros, 1994, pp. 18-19, *apud* CPADCR, *Raport Final*, p. 256.

¹⁹⁰ Oprescu, Adrian, *Vărul Alexandru și alte povești adevărate*, p. 213.

¹⁹¹ CPADCR, *Raport Final*, p. 258.

¹⁹² Desigur, prin scândurile prost îmbinate din care era făcută aceasta treceau fără probleme vântul și ploaia, iar deținuții intrați aici erau lăsați doar în cămașă și indispensabili. (Oprescu, Adrian, op. cit., p. 220).

¹⁹³ Troncotă, Cristian, op. cit., p. 157.

¹⁹⁴ Oprescu, Adrian, op. cit., pp. 266-268.

¹⁹⁵ *Ibidem*, pp. 214-215.

¹⁹⁶ ACNSAS, fond D, dosar 19, vol. 6, f. 30-31, *apud* CPADCR, *Raport Final*, p. 259.

¹⁹⁷ Oprescu, Adrian, op. cit., pp. 243-244.

alimente primite de acasă de către deținuți erau verificate, multe dintre produsele primite fiind confiscate de către administrația penitenciarului sub pretextul că erau „produse de lux” și că aveau să fie folosite pentru recompensarea celor mai buni muncitori¹⁹⁸. Nu trebuie să mai spunem că nici unul dintre deținuți, indiferent cât de bine muncea, nu avea să primească, de fapt, astfel de „articole de lux”¹⁹⁹.

Munca din colonii nu se oprea niciodată cu adevărat, deținuții fiind scoși la muncă atât ziua cât și noaptea, fără zile libere și indiferent de vremea de afară. Deținuții trebuia să lucreze câte nouă ore, dar atunci când existau lucrări urgente se lucra și câte 10-11 ore^{200 201}

În plus, dacă nu mai puteau continua, deținuții erau bătuți bestial, riscând să fie uciși pe loc: un fost deținut de la Cernavodă descria cum, după ce trei deținuți epileptici au căzut din cauza bolii lor în mijlocul drumului, brigadierul nu numai că nu a aprobat ca aceștia să fie ridicați din zăpadă și duși de acolo, dar chiar a ordonat următorului detașament care trebuia să treacă pe drumul respectiv să-i calce în picioare pe aceștia, dar nici unul dintre deținuți nu a făcut-o, toți ocolindu-i, în pofida ordinului primit. Mai mult, brigadierul a ordonat ulterior ca cei trei bolnavi să fie călcați de o căruță care se afla pe acolo, lucru care s-ar fi și întâmplat dacă nu ar fi fost trași de sub roțile căruței în ultimul moment de către alți deținuți²⁰².

Referitor la modul în care erau tratați cei închiși în coloniile de muncă, vom menționa conținutul raportului întocmit la solicitarea Consiliului Securității Statului la data de 17 martie 1968. Aici se relatează cum mulți deținuți au fost bătuți fără justificare cu răngi de fier, cazmale, lopeți, curele de la ventilatoarele tractoarelor, unii fiind schilodiți pe viață sau chiar murind în urma traumatismelor. În afară de bătaie, în acest raport mai sunt menționate și refuzarea sau chiar interzicerea tratării deținuților bolnavi, în pofida indicațiilor medicale și obligarea acestora să muncească, ceea ce a dus la alte decese, precum și pedepsirea unor deținuți prin forțarea lor să stea cu picioarele în apă înghețată, prin legarea altora de mâini și ținerea lor în timpul iernii în zăpadă și în carcere dezbrăcați, prin ținerea lor în soare pentru a fi ciupiți de țânțari, prin electrocutarea unora dintre deținuți, prin alergarea altora cu cai și călcarea lor cu copitele, prin dezbrăcarea și tăvălirea victimelor prin măracini, precum și prin executarea lor directă prin împușcare și profanarea cadavrelor lor.²⁰³

Toate acestea au dus la o mortalitate foarte ridicată în rândul populației deținute în

¹⁹⁸ *Ibidem*, pp. 236-238.

¹⁹⁹ *Ibidem*, p. 244.

²⁰⁰ Grigore, Monica și Ionel, Oana, *Colonia de muncă forțată Capul Midia: punct terminus al Canalului suferinței* în vol. *Arhivele Securității*, București, ed. Nemira, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, 2004, p. 104, *apud* CPADCR, *Raport Final*, p. 256.

²⁰¹ CPADCR, *Raport Final*, pp. 258-259.

²⁰² ACNSAS, fond D, dosar 19, vol. 6, f. 21, *apud* CPADCR, *Raport Final*, p. 256-257.

²⁰³ ACNSAS, fond D, dosar 19, vol. 6, f. 30-31, *apud* CPADCR, *Raport Final*, p.259.

coloniile de muncă ale Canalului Dunăre – Marea Neagră. Datele oficiale înregistrate de MAI din 1968 înregistrează un număr de 656 de decese, dar, așa cum declara col. Ilie Bădică, șef al Unităților de Muncă²⁰⁴ multă vreme, din dispoziția conducerii MAI, decesele nu erau anunțate la Sfatul Popular. Din această cauză, nu putem ști exact numărul celor care au decedat în timpul lucrărilor, dar CPADCR estimează că au fost câteva mii de morți²⁰⁵.

În septembrie 1952 au avut loc două procese ale Tribunalului Militar Teritorial București, care s-au soldat cu un total de 25 de condamnări ale unor muncitori de la Canal, cuprinse între 8 – 25 de ani de muncă silnică, un număr considerabil de condamnări de muncă silnică pe viață și chiar pedeapsa cu moartea în câteva cazuri. Aceste condamnări au fost găsite, în 1967-1968, de către o comisie de partid constituită pentru a analiza activitatea Ministerului de Interne și a Securității în timpul lui Gheorghiu-Dej, ca fiind „netemeinice și nelegale”, în virtutea faptului că recunoașterile inculpaților erau „rezultatul constrângerilor fizice și morale”.²⁰⁶

Urmarea directă a acestor procese a fost una dublă: pe de-o parte, cei mai buni muncitori au plecat pe alte șantiere, de teama deschiderii unor anchete cu rezultate asemănătoare, în timp ce proiectanții și inginerii au ridicat coeficienții de siguranță foarte mult pentru a preveni un eventual eșec care ar fi putut fi interpretat drept sabotaj, iar, pe de alta, DGCDMN a trecut în subordinea Ministerului de Interne, prin GCM nr. 801 din 8 septembrie 1952, sub pretextul „întăririi disciplinei și ordinii în cadrul lucrărilor de construcție”²⁰⁷. Prima dintre acestea a avut ca urmare, alături de utilajele suprasolicitate, de erorile de proiectare, de amestecul constant al activiștilor de partid și de utilizarea masivă a mâinii de lucru necalificate, continuarea lucrărilor într-un ritm greoi²⁰⁸.

După moartea lui Stalin, cu prilejul unei vizite la Moscova a conducerii PCR, în frunte cu Gheorghiu-Dej, liderul sovietic Nikita Hrușciov a criticat investițiile enorme în Canalul Dunăre – Marea Neagră, care erau de același calibrul cu totalul investițiilor în agricultură. Hrușciov chiar a calificat Canalul ca fiind „o investiție rușinoasă”²⁰⁹.

Consecința acestei critici sovietice a proiectului masiv întreprins în Dobrogea a fost constituirea Comisiei guvernamentale pentru lichidarea lucrărilor de la Canal, care, la 18 iulie 1953, a hotărât încetarea oricăror activități constructive de pe șantier. Această decizie a fost

²⁰⁴ Apud CPADCR, *Raport Final*, p. 260.

²⁰⁵ CPADCR, *Raport Final*, p. 260.

²⁰⁶ Marițiu, Ștefan, *Procese publice de la Canalul Dunăre – Marea Neagră*, în Romulus Rusan (ed.), *Anii 1949-1953. Mecanismele Terorii*, București, Fundația Academia Civică, 1999, p. 308-309, apud CPADCR, *Raport Final*, p. 261.

²⁰⁷ Cojoc, Marian, *Istoria Dobrogei în secolul XX. Canalul Dunăre – Marea Neagră (1949-1953)*, București, editura Mica Valahie, 2001, p. 34, apud CPADCR, *Raport Final*, p. 261.

²⁰⁸ CPADCR, *Raport Final*, p. 261.

²⁰⁹ Chirițoiu, Mircea, „Lichidați Canalul, liniștit, fără țipete”, în *Magazin istoric*, nr. 7, iulie 1999, p. 28, apud CPADCR, *Raport Final*, p. 262.

dublată de HCM nr. 20.404 din 17 iulie 1953²¹⁰, care decidea sistarea oficială a lucrărilor de construcție de la Canal. Sarcina încheierii operațiunilor a revenit Comisiei de Lichidare a Lucrărilor Canalului Dunăre – Marea Neagră, iar eșecul proiectului a fost motivat prin greșeli de natură tehnică și prin sabotarea lucrărilor din partea „dușmanilor poporului”²¹¹. Costul acestei întreprinderi a fost unul de 5,5 miliarde de lei și de mii de vieți omenești. Ulterior, lucrările de construcție a Canalului au fost reluate, din ordinul lui Nicolae Ceaușescu în 1973²¹².

²¹⁰ CPADCR, *Raport Final*, p. 262.

²¹¹ Troncotă, Cristian, op. cit., p. 158.

²¹² CPADCR, *Raport Final*, p. 262.

CAPITOLUL 3: Bulgaria și România – Analiză comparativă

Acest ultim capitol al lucrării de față este o analiză comparativă între sistemele de detenție din România și Bulgaria. Desigur, o astfel de analiză trebuie motivată: se impune, în mod natural, întrebarea „De ce o analiză comparativă a detențiilor și a represiunii?”, întovărășită de „De ce tocmai Bulgaria?”

La prima întrebare este relativ ușor de răspuns. Așa cum am mai afirmat în lucrarea de față, a cunoaște sistemul de detenție al unei țări și mecanismele represive întrebuințate de aceasta înseamnă a cunoaște aspectele cele mai profunde ale societății acelei țări, întrucât sistemul de detenție este un microcosm în care tendințele societale prezente în macrocosmul statului sunt duse la extrem și mai ușor observabile.

A doua problemă ridicată de alegerea tematicii acestui studiu este, însă, una la care răspunsul nu apare la fel de ușor. „De ce Bulgaria?” Fiindcă celelalte state din blocul sovietic din Europa de Est nu au avut destine comparabile cu cel al României. În anul 1956, după moartea liderului stalinist polonez Borislav Bierut, în Polonia a avut loc revoluția care l-a adus la putere pe Vladislav Gomulka sub a cărei conducere a avut loc liberalizarea regimului comunist polonez, care a făcut posibilă, mai târziu, apariția Sindicatului Solidaritatea. Mai mult, societatea civilă din Polonia a beneficiat și sprijinul masiv al Bisericii Catolice, în fruntea căreia avea să fie ales în 1978 un papă polonez, Ioan Paul al II-lea.

Nu putem compara destinul României nici cu cel al Ungariei, deoarece după Revoluția Maghiară din anul 1956 cele două state iau direcții diferite. Cu Iugoslavia lui Tito – cu atât mai puțin, întrucât deși ea are aceleași origini staliniste ca și România lui Gh. Gheorghiu-Dej, ea s-a distanțat rapid de acestea²¹³.

Bulgaria, în schimb, este similară cu România în momentul instalării comunismului: ambele state erau preponderent rurale și creștin-ortodoxe, cu biserici autocefale, deci închise în granițele teritoriului național (spre deosebire de Ungaria și Polonia, de exemplu).

Statul bulgar a cunoscut una dintre cele mai puternice represiuni din blocul comunist european, care a continuat mult după moartea lui Stalin, până în anii '80. Mai mult, între 1944 și

²¹³ Dovadă fiind deportările masive de populație de la granița româno-iugoslavă, al căror scop era de a reduce numărul de români care reușesc să treacă granița pentru a ajunge într-o Iugoslavie mult mai liberă decât România. Pentru mai multe informații despre acest subiect, vezi primul capitol al lucrării de față.

1989, în Bulgaria au existat aproape o sută de lagăre de concentrare²¹⁴. Sistemul represiv de aici a funcționat cu o eficiență deosebită, lucru care se reflectă în numărul foarte mic de dizidenți pe care această țară l-a produs.

Când spunem „dizident” ne referim la un individ care și-a asumat o poziție critică publică față de regimul totalitar în care trăiește. În această accepțiune, dizidența și exilul sunt lucruri diferite, întrucât cele două presupun riscuri diferite. Dacă utilizăm acest concept al dizidenței, putem observa că există o diferență clară între state ca Polonia, care a avut milioane de dizidenți, și ca Ungaria, care a avut sute de mii, pe de-o parte, și state ca România, unde numărul dizidenților este de ordinul zecilor – sutelor, sau Bulgaria și Albania, unde acesta este și mai mic. Practic, cu cât regimul totalitar este unul mai brutal, mai dur, cu atât numărul dizidenților scade.

A realiza exact care a fost dimensiunea sistemului represiv din Bulgaria comunistă este destul de dificil pentru un observator exterior. Totuși, acest observator neimplicat își poate face o idee aproximativă despre duritatea represiunii interne bulgare privind ceva care îi este mai accesibil, și anume, modul în care statul bulgar a reușit să reducă la tăcere voci critice chiar din exil. Avem, ca exemplu marcant în acest sens, pe scriitorul bulgar Georgi Markov care, pe data de 7 septembrie 1978, a fost înțepat într-o stație de autobuz londoneză, cu vârful unei umbrele. Această înțepătură a fost modul în care Markov a fost otrăvit cu ricină, o otrăvă greu de detectat care l-a și ucis patru zile mai târziu, pe data de 11 septembrie 1978²¹⁵. Metoda asasinatului de peste granițe făcea parte și din arsenalul regimului comunist de la București. Există surse care susțin că morțile de cancer ale lui Noël Bernard²¹⁶, Vlad Georgescu și Emil Georgescu au fost, de fapt, asasinate politice comandate de la București²¹⁷. Amintim aici și tentativa de asasinat căreia i-a supraviețuit Monica Lovinescu²¹⁸

În perioada 1944-1962, prin lagărele de concentrare bulgare au trecut aproximativ 285.000 de oameni, dintre care 40000 au murit sau au fost declarați dispăruți²¹⁹.

²¹⁴ Cf. Todorov, Tzveran, *Voices from the Gulag*, în Hollander, Paul (editor), *From the Gulag to the Killing Fields. Personal Accounts of Political Violence and Repression in Communist States*, ISI Books, 2006, p. 183.

²¹⁵ Markov, Georgi, *The Truth That Killed*, în Hollander, Paul (editor), *From the Gulag to the Killing Fields. Personal Accounts of Political Violence and Repression in Communist States*, ISI Books, 2006, pp. 170-174.

²¹⁶ Cf. Pacepa, Ion Mihai, *The Kremlin's Killing Ways*, disponibil online la <http://www.nationalreview.com/articles/219342/kremlins-killing-ways-ion-mihai-pacepa>.

²¹⁷ Vezi Șimonca, Ovidiu, „Ascultarea Europei Libere depășea cu mult nevoia de informare”. *Dialog cu Nestor Ratesh* în Observator Cultural, disponibil online la http://www.observatorcultural.ro/Ascultarea-Europei-Libere-depasea-cu-mult-nevoia-de-informare.-Dialog-cu-Nestor-RATESH*articleID_18809-articles_details.html.

²¹⁸ Vezi Hermeziu, Cristina, *S-a stins vocea care l-a sfidat pe Nicolae Ceaușescu*, în Evenimentul Zilei, 22 aprilie 2008, disponibil online la <http://www.evz.ro/detalii/stiri/s-a-stins-vocea-care-l-a-sfidat-pe-nicolae-ceausescu-800836.html>.

²¹⁹ Stoycheva, Violeta, „Silent Witnesses” - *Women Forced Labour Camp in the Village of Skravena, Sofia District in the Memories of the Local People* în Budeancă, Cosmin și Olteanu, Florentin (coord.), op. cit., p. 459.

Din documentele care au ajuns până la noi²²⁰, în anul 1951 au fost arestați în Bulgaria pe criterii politice aproape 6700 de oameni. Anul următor, cifra a scăzut la cca. 2800, iar în 1953, ajunge până la cca.1240 de arestați²²¹.

O primă observație asupra sistemului de represiune și detenție din Bulgaria care se impune în acest punct este aceea că arestările se făceau la fel de abuziv și pe criterii la fel de obscure ca și în România. Astfel, mai multe mărturii arată că arestările se făceau din senin, pe motive cunoscute numai celor care le ordonaseră.

La fel ca în România, primii deținuți politici au fost arestați din cauza apartenenței lor la alte grupări politice decât cea comunistă. Arestările s-au făcut în virtutea unei decizii a Politbiroului al C.C. Al P.M.B. luată pe 21 iulie 1948²²² conform căreia trebuia să fie arestate personalitățile cele mai active ale fostelor partide de opoziție, iar o parte dintre ele să fie trimise în lagăre de muncă²²³.

Practic, țintele represiunii comuniștilor bulgari au fost, la fel ca și în România, oamenii politici burghezi de dinainte de 9 septembrie 1944²²⁴, membrii partidelor aflate în opoziție după această dată, ofițerii țariști, reprezentanți ai clerului, „ilegaliștii”, indivizii care participaseră la persecutarea comuniștilor și a membrilor Uniunii Agrare Bulgare între 1923 și 1944, membrii Partidului Comunist, ș.a.m.d.²²⁵

Instaurarea comunismului în Bulgaria a început în 1944 cu eradicarea oricărei opoziții anti-comuniste. Astfel, au fost instaurate aici „tribunale ale poporului” care îi judecau pe cei acuzați de crime de război. Acestea nu i-au condamnat numai pe cei care colaboraseră cu naziștii, ci și multe personalități bulgare nevinovate. Numărul de execuții care au avut loc în urma activității acestor tribunale este undeva între 7000 și 11000²²⁶.

Suprimarea clasei politice necomuniste din Bulgaria a cunoscut un moment important în anul 1946, când toți oponenții comunismului din aparatul guvernamental au fost eliminați²²⁷. Represiunea a continuat chiar și după acest moment. Astfel, există arestări masive și între 1947 și

²²⁰ Întrucât în Bulgaria nu s-a făcut un studiu suficient de vast asupra comunismului, analog cu *Raportul Final* al CPADCR, munca de compilare de date este mult mai anevoioasă, mai ales având în vedere că foarte puține studii au fost publicate în România. Din această cauză, ne vom limita, în general, la citarea de cazuri particulare, folosind, acolo unde putem, cifre cât mai exacte.

²²¹ cf. estimărilor din Grigorova, Lora Doncheva, *Political Repressions in Bulgaria in the End of the 40s -the Beginning of the 50s of the 20th Century*, în Budeancă, Cosmin și Olteanu, Florentin (coord.), op. cit., p. 420.

²²² Grigorova, Lora Doncheva, op. cit., p. 417.

²²³ cf. Grigorova, Lora Doncheva, op. cit., p. 417.

²²⁴ Data la care s-a instalat administrația comunistă în Bulgaria. (cf. Grigorova, Lora Doncheva, op. cit., p. 416)

²²⁵ Cf. Grigorova, Lora Doncheva, op. cit., p. 417.

²²⁶ Semov, M., „*Bulgarinut i Vlastta*” în *Narodopsihologija, II*, Varna, 1995, ed. Slavena, p. 152, *apud* Todorova, Margarita, *The effect of communism on the work of the protestant churches in Bulgaria*, p. 1.

²²⁷ Todorova, Margarita, op. cit., p. 1.

1953²²⁸.

În exterminarea elitelor politice ante-comuniste, comuniștii bulgarii au adoptat măsuri mai radicale decât cei români. Astfel, dacă în România elitele au fost închise și exterminate de condițiile de viață foarte dure din închisori, în Bulgaria există cazuri în care oamenii politici au fost pur și simplu executați. În acest sens poate fi citat cazul liderului Uniunii Populare Agrare Bulgare „Nikola Petkov”, al cărei lider, N. Petkov, a fost executat în toamna anului 1947, după ilegalizarea mișcării respective. Alții, cum sunt Dimitar Gichev sau liderul Partidului Social Democrat Muncitoresc Bulgar, Kosta Lulchev, au fost închiși, la fel ca în România²²⁹.

Distrugerea elitelor politice s-a făcut sistematic și în profunzime. Astfel, anumite documente indică un număr de 1783 de indivizi arestați în anul 1951 pentru participarea la grupări nikolapetkoviste, urmați de alți 780 în anul următor²³⁰.

La fel ca în România, unde primii epurați, alături de elitele politice, au fost militarii de rang superior, în Bulgaria, între anii 1944 și 1946, au avut loc expulzări masive din rândul ofițerilor: cu totul, au fost dați afară din post 2923²³¹ de militari, dintre care 292 au fost încarcerați între 1944 și 1945²³². Această acțiune a continuat până în 1949 și chiar mai târziu.

Există acțiuni de acest tip îndreptate împotriva unor ofițeri sau cadre militare și în 1953. Dacă până în momentul 1946 acuzațiile fuseseră de fascism, restauraționism și activități antidemocratice, între 1947-1948 au avut loc procese împotriva unor formațiuni militare, cum erau „Tsar Krum”, „Alianța Militară” și „Ofițerul Neutru”, ai căror membri erau considerați „țariști”. Majoritatea acestora a fost trimisă în lagăre de muncă. Au existat și condamnări la moarte²³³.

Odată încheiat procesul de eliminare (prin încarcerare sau prin execuție) a elitelor necomuniste, în Bulgaria s-a petrecut același lucru ca și în România: luptele pentru putere din cadrul Partidului Comunist Bulgar au întors atenția sistemului represiv asupra acestuia. Astfel, a fost adoptată teza conform căreia elemente ostile comunismului s-ar fi infiltrat în PCB.

Conflictul din interiorul Partidului Comunist Bulgar a fost același cu cel din cadrul analogului său român: între facțiunea moscovită și cea autohtonă. Cele două și-au disputat conducerea PCB și a Bulgariei, lucru care a rezultat în eliminarea a 20% dintre membrii PCB

²²⁸ Grigorova, Lora Doncheva, op. cit., p. 420.

²²⁹ *Ibidem*, p. 419.

²³⁰ *Ibidem*, p. 420.

²³¹ cf. *Ibidem*.

²³² L. Ogniankov, „Partiya dierjava i armya v Bilegarya”, în *Ironiyata na istorika. V pamet na istorika i priyatelya prof. M. Lalkov*, sofia, 2004, pp. 194-195 *apud* Grigorova, Lora Doncheva, op. cit., p. 420.

²³³ Grigorova, Lora Doncheva, op. cit., pp. 420-421.

până în 1950²³⁴. Această situație este similară cu cea care a dus la eliminarea facțiunii Pauker-Luca de la conducerea PCR în România anulului 1952²³⁵, cu două diferențe semnificative: se desfășura cu câțiva ani înainte și, în final, a câștigat facțiunea moscovită a PCB și nu cea autohtonă, cum s-a întâmplat în cazul României²³⁶.

În decembrie 1949 a avut loc primul proces împotriva unui membru al conducerii PCB, și anume Traycho Kostov²³⁷, care fusese vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, precum și membru al Politbiroului CC Al PCB. El a fost condamnat la moarte, iar, în cadrul aceluiași lot, au existat trei sentințe la închisoare pe viață și mai multe sentințe la închisoare între 10 și 15 ani²³⁸.

Putem cita mai multe nume ale unor persoane din cadrul aparatului comunist care au fost închise în procese ulterioare: subsecretarul de stat de interne, G. Ganev, angajații Securității bulgare St. Bogdanov și N. Zadgorski, P. Vranchev, Slavcho Transki, Dencho Znepolski, Blagoy Penev²³⁹ etc. Majoritatea acestora a fost condamnată în urma ordinului de a prinde și de a condamna „grupul conspirativ” al lui Kostov.

Începând cu 1951, represiunea s-a extins și în cercurile de ingineri și tehnicieni. Astfel, în 1952, au fost condamnați 12 ingineri de căi ferate și a început un proces împotriva a 14 ingineri mineri acuzați că ar fi înființat o organizație de spionaj în 1949²⁴⁰. Cei 14 au fost condamnați în 1953, cu o sentință la moarte și treisprezece sentințe la închisoare care aveau durate diferite²⁴¹.

O altă categorie vizată de represiunea comunistă din Bulgaria a fost, la fel ca în România, clerul. Caracterul profund anti-religios al regimului comunist s-a manifestat aici începând cu 1949, dar a continuat și mai târziu, existând procese și în 1952. Astfel, în 1949, a avut loc un proces împotriva a 15 preoți evangheliști, iar în 1952 au existat două procese îndreptate împotriva clerului catolic. Unul dintre acestea a avut 40 de acuzați, dintre care 28 erau membri ai clerului (27 de preoți și o călugăriță) și s-a încheiat cu 4 sentințe la moarte, iar celălalt avea pe banca acuzaților 10 oameni, dintre care 7 erau preoți catolici^{242 243}.

²³⁴ Dellin, L. A. D. (editor), *Bulgaria*, Londra, 1957, ed. Thames and Hudson, p. 121, *apud* Todorova, Margarita, op. cit., p. 2.

²³⁵ CPADCR, *Raport Final*, p. 36.

²³⁶ Todorova, Margarita, op. cit., p. 2.

²³⁷ Grigorova, Lora Doncheva, op. cit., p. 422.

²³⁸ *Ibidem*.

²³⁹ *Ibidem*.

²⁴⁰ *Ibidem*, p. 423.

²⁴¹ G. Nikova, „Golemiyat zavogor v Bilgariya (1949-1953 g.)”, în *Lița na vremeto*, vol. 2, Sofia, 1997, p. 88, *apud* Grigorova, Lora Doncheva, op. cit., p. 423.

²⁴² L. Ogonyanov, „'Studenata vojna' i 'şpionomaniyata' v Bielgarya (1949-1953)”, în *Moderna Bilgaria*, Sofia, 1999, pp. 304-305, *apud*, Grigorova, Lora Doncheva, op. cit., p. 423.

²⁴³ Todorova, Margarita, op. cit., p. 2.

După cum putem vedea din cele expuse mai sus referitor la reprimarea religiei, țintele principale au fost bisericile protestante și cea catolică, ortodocșii având, cel puțin aparent, mai puțin de suferit²⁴⁴. În România situația este similară: deși ortodocșii erau cei majoritari, cel mai mult de suferit au avut-o catolicii și protestanții. Putem cita în acest sens suprimarea Bisericii Greco-Catolice Române și unirea ei forțată cu Biserica Ortodoxă Română din anul 1948²⁴⁵. Acest lucru se poate explica prin faptul că bisericile ortodoxe erau autocefale, neavând legături cu exteriorul țării, în timp ce și Biserica Catolică și cultele protestante și neoprotestante aveau legături cu entități exterioare statelor în care funcționau.

În paralel cu acțiunile represive desfășurate împotriva a diverse categorii sociale, în Bulgaria s-a desfășurat un proces esențial instalării comunismului: colectivizarea. Aceasta a antrenat o serie de procese politice împotriva *kulacilor*²⁴⁶, care erau adesea acuzați de sabotaj și ostilitate. Sentințele variau de la 3 la 10 ani în închisoare, la care se adăuga și confiscarea parțială sau totală a proprietăților acestora²⁴⁷. Desigur, acest proces are un echivalent în România, care s-a realizat la fel de abuziv ca și cel din Bulgaria.

Încă de la sfârșitul lui 1944²⁴⁸ s-a decis crearea lagărelor de muncă din Bulgaria. La începutul lui 1945 s-au dat decrete pentru crearea de lagăre de muncă pentru criminali și indivizi periculoși din punct de vedere politic. În anul 1948, aceste lagăre au intrat sub controlul Ministerului de Interne, alături de închisori și de școlile de corecție. Conform unui raport al Ministerului de Interne, până în septembrie 1949, lagărele de muncă din Bulgaria conțineau 4500 de internați²⁴⁹.

Dacă între 1945 și 1950, în Bulgaria au funcționat mai multe lagăre de muncă mari, cum erau „Rositsa” dam lake, Nozharevo ș.a.m.d., după 1950, a mai rămas în funcțiune un singur lagăr de muncă, și anume cel de la Belene²⁵⁰.

În primul capitol al lucrării de față am amintit despre așa-numitele „internări administrative făcute de Ministerul Afacerilor Interne al României fără decizie judecătorească. Din cele ce urmează rezultă că acest aspect al represiunii și detenției din România se regăsește aproape identic în Bulgaria.

În luna august a anului 1951, Politbiroul C.C. al PCB a aprobat procedura de internare

²⁴⁴ *Ibidem*, p. 3.

²⁴⁵ CPADCR, *Raport Final*, p. 16.

²⁴⁶ Echivalentul bulgar al termenului „chiabur”.

²⁴⁷ Grigorova, Lora Doncheva, op. cit., p. 425.

²⁴⁸ Stoycheva, Violeta, op. cit., p. 455.

²⁴⁹ Grigorova, Lora Doncheva, op. cit., p. 424.

²⁵⁰ *Ibidem*.

administrativă. Astfel, membrii unei comisii formate din ministrul de Interne, cadre superioare ale Securității Bulgare, prim-procurorul republicii, președintele Curții Supreme și un membru al C.C. al PCB, luând în considerare cazurile unor indivizi cercetați, îi puteau supune pe aceștia la o internare administrativă²⁵¹. Acești indivizi se defineau ca fiind „aceia care nu pot fi judecați în modul obișnuit sau a căror judecare în modul obișnuit nu este dezirabilă din motive politice sau de stat”²⁵², iar perioada maximă de internare era de 7 ani²⁵³.

În plus, până în 1951, au fost arestați și cercetați generalii Krum Lecarski, Todor Toshev și Stoyan Trendafilov, fiind acuzați de a fi activat în „organizația conspirativă a lui Traycho Kostov” despre care am vorbit și mai sus. Ei au fost închiși fără proces în lagărul de muncă de la Belene²⁵⁴. Putem deduce din aceste exemple de acțiuni analoge „internărilor administrative” din România că ele au fost o practică folosită în mod curent pe întreaga durată a regimului comunist bulgar. La sfârșitul anului 1952 erau consemnați în total 2114 deținuți politici și 204 de drept comun internați în lagărele bulgare²⁵⁵.

Bozhidar Petrov povestește că în anii '80, fratele său, care avea 18 ani, a fost arestat timp de doi ani fără nici un fel de explicație dată familiei. Mai mult, regimul de legalitate al acestei arestări este pus sub semnul întrebării de faptul că familia a depus mai multe cereri pentru eliberarea deținutului, dar tribunalele au răspuns de fiecare dată că nu există nici un fel de dosar penal cu numele acestuia și că, din această cauză, ei nu pot soluționa problema. Sfatul care însoțea acest răspuns era de a depune plângere la Ministerul de Interne Bulgar, ceea ce au și făcut, fără a primi însă nici un fel de răspuns. Între timp, fratele fusese închis la Belene, unde a fost supus timp de doi ani unui regim de bătai, înfometare și muncă silnică²⁵⁶. Iată, deci o arestare care ținea de Ministerul de Interne Bulgar nefăcută în baza unei decizii judecătorești foarte asemănătoare cu „măsurile administrative” din România.

Aceste internări au fost însoțite, la fel ca și în România, de deportări și strămutări masive de populație. Referitor la dimensiunile acestora ne putem referi la un raport al Politbiroului C.C. al PCB din septembrie 1953, din care reieșea că, între 9 septembrie 1944 și august 1953 fuseseră strămutate 7025 familii cu 24624 de membri, din care 269 de familii, cu 1234 de membri au fost reabilitate. Același raport arăta că, la sfârșitul lunii august a anului 1953 erau internate 6757 de familii cu 23.390 de membri. Mai mult, 2548 de familii cu un total de 5075 membri erau

²⁵¹ *Ibidem.*

²⁵² *Ibidem.*

²⁵³ A. Stoilkova, P. Styeanova, E. Iliev, „Istinata za lagherite v Bilgariya (1944-1962 g.)” în *Sivremen pokazatel*, nr. 1, 1991, p. 37, *apud* Grigorova, Lora Doncheva, op. cit., p. 424.

²⁵⁴ Grigorova, Lora Doncheva, op. cit., pp. 420-421.

²⁵⁵ A. Stoilkova, P. Styeanova, E. Iliev, op. cit., p. 37, *apud* Grigorova, Lora Doncheva, op. cit., pp. 424-425.

²⁵⁶ cf. Todorov, Tzveran, op. cit., pp. 183-184.

strămutate din Sofia, iar alte 4208 familii, cu un total de 18315 membri fuseseră deportate din zonele de graniță²⁵⁷.

Motivele deportărilor erau fie că strămutații aveau rude care erau „trădători” (2397 de familii cu 9739 de membri), fie că nu erau potriviți pentru regiunile de graniță sau marile orașe, fiind „dușmani ai puterii poporului și asociați cu bandiți” (4359 de familii cu 13651 de membri). Familiile în cauză erau, în general, familii de țărani mijlocași sau familii cu origini burgheze²⁵⁸.

Ne putem face o idee despre intensitatea abuzurilor sistemului represiv bulgar luând în considerare faptul că pentru perioada 1951-1953, care nu a fost una de activitate maximă a acestuia (întrucât represiunea a avut o intensitate mult mai ridicată în perioada imediat următoare instaurării comunismului în Bulgaria, în 1944) un raport al ministrului de Interne adresat Biroului Politic al C.C. al PCB arăta următoarele: în 1951, din 7160 de acuzați, 2360 fuseseră condamnați. Din acești 2360, 76 erau condamnați la moarte. 2167 de oameni au fost internați în lagărele de muncă. Din aceste lagăre au fost eliberate, în acest an, 1.789 persoane. În anul următor, 1952, au fost condamnați 1.857 de oameni, din 3312 câți fuseseră acuzați. Dintre aceștia, 100 au fost condamnați la moarte, iar 391 au fost trimiși în lagăre de muncă, în timp ce 763 au fost eliberați. În 1953, pe durata celor 8 luni la care se face referire în raport, 317 persoane din 1.509 de acuzați au fost condamnate, dintre care 62 la moarte; 113 au fost internate pe această perioadă în lagărele de muncă, iar 213 eliberate²⁵⁹.

Pe data de 5 septembrie a anului 1953, la câteva luni după moartea lui Stalin, în cadrul unei întâlniri a Politbiroului C.C. al PCB s-a luat decizia închiderii lagărului de la Belene. Acest lucru a fost pregătit de o serie de eliberări care a avut loc în luna august a aceluiași an și una care a avut loc doar cu câteva zile înainte de ședința în cauză. Mai precis, în luna august au fost eliberați 853 de deținuți de la Belene, iar pe 1 septembrie s-a propus eliberarea altor 584 de internați și deschiderea de procese pentru încă 475 de deținuți internați administrativ²⁶⁰.

În această decizie, luată în urma unei propuneri a Comisiei de Grațiere a Președinției Adunării Naționale²⁶¹, se preciza că 12 din cei 20 de foști miniștri și lideri ai partidelor necomuniste închiși aici aveau să fie eliberați, iar pentru ceilalți 8 urmând să se strângă materiale noi în vederea unor viitoare procese.

În afară de aceasta, exista și un punct referitor la foștii ofițeri ai armatei care erau închiși

²⁵⁷ Grigorova, Lora Doncheva, op. cit., p. 426.

²⁵⁸ *Ibidem*.

²⁵⁹ V. Anghelov, *Strogi sekretno! Dokumenti za deynossta na Dierjavna sigurnost (1944-1989)*, Sofia, 2007, p. 235, *apud* Grigorova, Lora Doncheva, op. cit., p. 425.

²⁶⁰ Grigorova, Lora Doncheva, op. cit., pp. 425-426.

²⁶¹ Ț.D.A., fond 1, inv. 6, dosar 1865, f 13, *apud* Grigorova, Lora Doncheva, op. cit., p. 425.

la Belene. Dintre cei 118 militari închiși, 29 aveau să fie eliberați, iar ceilalți 89 aveau să treacă printr-un proces care urma să le hotărască soarta. Referitor la cei 212 foști polițiști închiși aici, se preciza că 69 aveau să fie eliberați, iar ceilalți 143 să fie judecați. Cât despre cei 33 foști membri de partid închiși la Belene, 7 aveau să fie eliberați, iar ceilalți dați pe mâna tribunalelor²⁶². Lagărul de la Belene a fost, în cele din urmă, închis, dar, pe data de 22 decembrie 1956, din cauza creșterii tensiunilor socio-politice din Bulgaria, a fost redeschis în urma unui ordin al Ministerului de Interne²⁶³.

Condițiile de trai din penitenciarele și coloniile de muncă din Bulgaria comunistă sunt și ele similare cu cele din România. Celulele sunt aglomerate, la fel cum constatam în cazul unui număr mare de penitenciare comuniste din România.

Mai mult, normele de muncă sunt imposibil de realizat: de exemplu, Boris Gikov își amintește că bărbații din colonia de muncă de la Belene aveau de săpat și de transportat câte zece metri cubi de nisip și pământ pe zi, iar femeile opt²⁶⁴. Cu toate acestea, există cazuri în care femeile și bărbații au lucrat în același regim, cum se întâmpla la Lovech²⁶⁵. Aici putem observa din nou similaritatea cu sistemul de detenție românesc, în mod special cu coloniile de muncă și cu Canalul Dunăre – Marea Neagră.

Violența este regula generală, la fel ca și în România. Deținuții sunt adesea bătuți. Nadya Dunkin afirma, la un moment dat că „ești bătut la început și, dacă rezisti, muncești. Dacă nu, mori.”²⁶⁶

Cât despre dreptul la pachet, acesta exista, dar era frecvent încălcat de gardieni, întrucât pachetele erau considerate de aceștia ca fiind un mod de a-i răsplăti pe deținuții model²⁶⁷, practică întrebuițată și în România, după cum am văzut în celelalte secțiuni ale lucrării de față.

Referitor la dreptul la corespondență, deținuții aveau dreptul de a trimite câte o scrisoare la trei luni, dar nu aveau voie să povestească nimic din ce li se întâmpla în detenție, scrisorile fiindu-le cenzurate²⁶⁸. Aici avem deja de-a face cu o diferență semnificativă față de România, unde, în general, dreptul la corespondență nu era respectat deloc, nici măcar în formula minimală pe care bulgarii o respectau.

²⁶² Grigorova, Lora Doncheva, op. cit., p. 426.

²⁶³ cf. *Ibidem*.

²⁶⁴ Todorov, Tzveran, op. cit., p. 189.

²⁶⁵ Stoycheva, Violeta, op. cit., p. 457.

²⁶⁶ *The memories of the actress Nadya Dunkina* în *Bilgarskijat GULAG. Svideteli*, Sofia, 1991 ; vj sišo i aelhoren T., V pamet na aktrisata Nadja Dunkin, în http://liternet.bg/publish14/t_shelhorn/n_dunkin.htm , apud Stoycheva, Violeta, op. cit., p. 457.

²⁶⁷ Todorov, Tzveran, op cit., pp. 183-184.

²⁶⁸ *Ibidem*, p. 189

La fel ca și în penitenciarele din România, la Belene exista practica celulei „negre” pentru deținuții care trebuia să fie pedepsiți: aceștia erau închiși în niște celule de aproximativ un metru pătrat, foarte întunecate, în care podeaua era acoperită cu apă care li se ridica până la glezne²⁶⁹.

Acestea fiind spuse, putem afirma cu o destul de mare siguranță că sistemul represiv și de detenție din Bulgaria comunistă este unul similar cu cel din România și că diferențele dintre ele sunt mai degrabă diferențe particulare decât diferențe de fond.

²⁶⁹ *Ibidem.*

Concluzii

Am încercat să privim sistemul de detenție și represiune din România comunistă în totalitatea sa și să extragem anumite concluzii asupra natura acestuia. Din prezenta lucrare se poate deduce fără îndoială că acesta a fost abuziv și că efectele sale s-au făcut simțite de întreaga populație a României în perioada 1945 – 1989.

În primul rând, se poate observa că represiunea și detenția au fost mult mai intense și mai extinse în perioada 1945-1964. Totuși, ele nu s-au oprit după 1964, după cum demonstrează cazul inginerului Gheorghe Ursu²⁷⁰, pe care l-am citat în primul capitol, precum și descoperirile istoricului Marius Oprea referitoare la acest subiect: peste 300 de dosare ale unor deținuți politici închiși după 1964²⁷¹.

În perioada 1945-1964, sistemul de represiune și detenție al României a funcționat la intensitate maximă și s-a manifestat în moduri foarte diverse. Formele pe care le-a îmbrăcat acestea au fost, printre altele, detenția în penitenciare, munca forțată în coloniile de muncă, deportările masive de populație și domiciliul obligatoriu.

Reluând spusele Annei Applebaum pe care le-am citat la începutul acestei lucrări, „Gulagul [...] a oglindit standardele generale ale societății din jurul său.”²⁷² Această afirmație este corectă și în cazul sistemului de detenție și represiune din România comunistă. Lucrul acesta devine cu atât mai evident dacă luăm în considerare că sistemul de detenție și represiune din România este o copie a Gulagului din U.R.S.S. Având în vedere această oglindire a societății din România comunistă în sistemul său represiv, lucrarea de față demonstrează cât de abuzivă și viciată era aceasta.

Analiza întreprinsă în primul capitol al prezentei lucrări evidențiază impactul major pe care l-a avut sistemul de represiune și detenție comunist asupra populației României. Conform raportului CPADCR numărul celor afectați de detenție a fost foarte mare, de ordinul milioane: 1.750.000 de oameni²⁷³. În o altă estimare citată de CPADCR se aproximează numărul deținuților la 350.000 de oameni²⁷⁴. Oricare dintre cele două variante ar fi mai apropiată de adevăr, putem afirma că o foarte mare parte a populației României a fost afectată în mod direct de sistemul de represiune și detenție în forma sa cea mai dură, încarcerarea.

Dacă mai luăm în considerare și familiile deținuților, strămutaților și celor cu domiciliu

²⁷⁰ Vezi site-ul oficial al Fundației Gheorghe Ursu: <http://gh-ursu.org.ro>

²⁷¹ Rusan, Romulus (editor), *O engimă care împlinește șapte ani*, București, Fundația Academia Civică, 1997, pp. 22-30, *apud* CPADCR, *Raport Final*, p. 206.

²⁷² Anne Appelbaum, *op. cit.*, p. 23.

²⁷³ CPADCR, *Raport Final*, p. 160-161.

²⁷⁴ CPADCR, *Raport Final*, p. 161.

obligatoriu despre care am vorbit mai sus, atunci numărul persoanelor afectate direct de represiune crește și mai mult.

Se poate observa că majoritatea deținuților din perioada 1944-1989 era, de fapt, formată din țărani și muncitori²⁷⁵, adică exact aceia pe care regimul comunist declara că îi reprezintă. De aici se poate deduce că, de fapt, Partidul Comunist Român a comis un abuz major chiar în cadrul propriei ideologii. Mai precis, teoria marxist-leninistă susține că proletarii și țăranii trebuie să își formeze propriile partide de clasă, care să lupte activ împotriva democrației burgheze. Partidul Comunist Român era tocmai unul din aceste partide de clasă, care reprezenta deci muncitorii și țăranii. Totuși, cei mai mulți dintre cei care au avut de suferit de pe urma represiunii comuniste din România erau tocmai muncitori și țărani, așa cum am văzut.

Desigur, acestor deținuți li se adaugă membrii elitelor intelectuale și politice antecomuniste, care au fost închise încă din perioada guvernului Petru Groza²⁷⁶, a căror reprimare a culminat cu ilegalizarea PNT-ului în urma „înscenării de la Tămădău” și s-a finalizat până în 1952²⁷⁷. Acesta este, de fapt, scopul întregului aparat represiv comunist: înlăturarea oricărei amenințări pentru regim.

În România comunistă, majoritatea pedepselor fie se dădea pentru acuzații atât de vagi și interpretabile („uneltire contra ordinii sociale” sau „activitate contra clasei muncitoare”²⁷⁸) încât aproape oricine putea fi considerat vinovat, fie se executa fără judecată, prin mecanismul „internărilor administrative”²⁷⁹, despre care am văzut că era una dintre metodele cele mai folosite în cadrul sistemului de represiune român.

Detenția și represiunea din România comunistă au avut diverse forme: de la deportări și domiciliu obligatorii la penitenciare și colonii de muncă. Așa cum am afirmat și în primul capitol al lucrării de față, dislocările de populație din România au început încă din 1949 și au afectat cu totul peste 50.000 de oameni²⁸⁰, dintre care mulți au „beneficiat” ulterior și de domiciliu obligatorii în regiunile în care au fost strămutați²⁸¹.

Despre coloniile de muncă se poate spune că au fost niște locuri de exterminare a deținuților în care acestora li se acorda hrana în funcție de cât munceau²⁸², conform unor norme de muncă supradimensionate²⁸³. Deținuții de aici erau și bătuți în cazul în care nu reușeau să-și

²⁷⁵ *Ibidem*, p. 212.

²⁷⁶ Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, București, Fundația Academia Civică, 1997, p. 54, *apud* CPADCR, *Raport Final*, p. 200.

²⁷⁷ CPADCR, *Raport Final*, pp. 199-202.

²⁷⁸ *Ibidem*, p. 212.

²⁷⁹ Roman, Cristina, op. cit., pp. 23-24.

²⁸⁰ *Ibidem*, p. 26.

²⁸¹ ASRI, fond Documentar, dosar nr. 7778, vol. XXXVI, f. 55, *apud* Roman, Cristina, op. cit., p. 27.

²⁸² CPADCR, *Raport Final*, p. 259.

²⁸³ AANP, fond Secretariat, dosar nr. 27/1956, vol. I, f. 105, *apud* Roman, Cristina, op. cit., p. 43.

îndeplinească normele²⁸⁴, iar, dacă acest lucru se întâmpla în mai multe zile consecutive, ei erau torturați²⁸⁵.

Numărul penitenciarelor din România a crescut de la 74 de închisori la instalarea comunismului²⁸⁶ la 250 de unități de detenție cu totul²⁸⁷. În paralel cu creșterea numărului de penitenciare și, implicit, a celui de deținuți a avut loc și înăsprirea treptată a condițiilor de trai ale acestora, care s-a finalizat cu apariția unui nou regulament secret destinat închisorilor cu deținuți politici din septembrie 1948²⁸⁸.

Penitenciarele din România comunistă erau supraaglomerate, conținând peste dublul numărului de deținuți pe care îl puteau caza în condiții umane²⁸⁹. În plus, drepturile le erau acordate deținuților în mod diferențiat, în funcție de categoria din care aceștia făceau parte²⁹⁰, iar mulți dintre deținuți erau torturați într-o sumedenie de feluri.

Cadrele DGPCM erau, după cum am văzut, preponderent țărani săraci dintre care 92% aveau sub opt clase absolvite, iar 42% aveau doar patru clase terminate²⁹¹. Nu se poate spune că acest lucru este factorul decisiv care a dus la gradul înalt de brutalitate și duritate ale sistemului de detenție din România comunistă, dar cu siguranță că a jucat un rol important în acest sens.

De-a lungul timpului în care acesta a existat, sistemul de represiune și detenție din România comunistă a cunoscut o serie de intensificări și relaxări. O primă destindere a avut loc în 1953-1954, pe fondul liberalizării din U.R.S.S. făcute de liderul sovietic Nikita Hrușciov²⁹². Aceasta a fost urmată de o înăsprire a sistemului în anul 1956, pe fondul Revoluției Maghiare²⁹³. Doi ani mai târziu, în 1958, după retragerea Armatei Roșii, sistemul s-a înăsprit și mai tare²⁹⁴. Ulterior, în anii '60, acesta s-a destins foarte mult, tendință care a culminat cu grațierea din 1964, fiind motivată de depărtarea României de Kremlin și apropierea sa de Iugoslavia lui Tito²⁹⁵.

Din toate acestea se poate observa că duritatea represiunii din România comunistă a variat întotdeauna în funcție de contextul internațional și de obiectivele externe ale țării și nu a fost nicidecum rezultatul unei politici interne coerente. Un alt argument în favoarea acestei idei este acela că proiectul Canalului Dunăre – Marea Neagră a fost pornit doar la insistențele lui

²⁸⁴ ACNSAS, fond D, dosar 19, vol. 6, f. 30-31, *apud* CPADCR, *Raport Final*, p. 259.

²⁸⁵ CPADCR, *Raport Final*, p. 258.

²⁸⁶ CPADCR, *Raport Final*, p. 232.

²⁸⁷ Fundația Academia Civică, *România – Sistem Concentraționar. 1945-1989*, expusă la Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistenței din Sighetul Marmăției.

²⁸⁸ CPADCR, *Raport Final*, p. 232.

²⁸⁹ Dan M. Brătianu, *Martor într-o țară încătușată*, Fundația Academia Civică, București, 1996, pp. 70-71, *apud* Roman, Cristina, op. cit., p. 51.

²⁹⁰ Roman, Cristina, op. cit., pp. 43-44.

²⁹¹ *Ibidem*, p. 41.

²⁹² *Ibidem*, pp. 47-48.

²⁹³ Goma, Paul, *Gherla*, pp. 22-23.

²⁹⁴ Roman, Cristina, op. cit., p. 20.

²⁹⁵ CPADCR, *Raport Final*, p. 206.

Stalin, care dorea să facă statele est-europene mai dependente de resursele prime sovietice²⁹⁶

Capitolul al doilea al lucrării de față conține trei studii de caz ale unor locuri de detenție din România comunistă. Primul dintre ele se referă la un penitenciar mare, dar tipic pentru închisorile din subordinea DGP, Gherla. Al doilea discută despre un caz excepțional prin brutalitatea sa și prin modelul acțiunii violente a unor deținuți împotriva altora, penitenciarul Pitești, iar al treilea se oprește asupra celui mai reprezentativ exemplu referitor la coloniile de muncă din România comunistă, Canalul Dunăre – Marea Neagră.

În urma acestor studii de caz pot fi trase mai multe concluzii. În România comunistă detenția era foarte dură atât în cazul penitenciarelor obișnuite, cât și în cel al coloniilor de muncă obișnuite, putând să ucidă sau să îmbolnăvească deținuții cu ușurință.

Se poate observa precaritatea extremă a condițiilor de viață din penitenciarele comuniste din România. Celulele erau supraaglomerate²⁹⁷ și într-o stare de insalubritate maximă²⁹⁸, ajutorul sanitar era precar sau absent cu desăvârșire²⁹⁹, hrana era insuficientă³⁰⁰ și de o calitate foarte proastă, deținuții erau bătuți și torturați ș.a.m.d. Ei nu puteau nici să protesteze în fața administrației, întrucât dacă făceau acest lucru, ajungeau, ca în cazul revoltei „frontieriștilor” de la Gherla de pe 14 iunie 1958, să fie bătuți cu sălbăticie de gardieni, dacă nu chiar să se deschidă focul asupra lor³⁰¹.

Mai merită notat că anumite nume din elita comunistă par a fi legate de instrumentarea unei mari părți a aspectelor detenției studiate în această lucrare. Printre acestea se numără cel al generalului de Securitate Alexandru Nicolschi, cel al ministrului adjunct de interne Ion Jianu și cel al colonelului Iosif Nemeș.

Ultima parte a acestei lucrări conține o analiză comparativă între sistemele de represiune și detenție din România comunistă și Bulgaria comunistă. Spre deosebire de Polonia, Ungaria sau Iugoslavia, Bulgaria are condiții de start similare cu cele ale României la începuturile comunismului și o evoluție comparabilă cu aceasta. Astfel, bulgarii erau, în 1944, ca și românii, creștin-ortodocși, cu o biserică națională autocefală, deci izolată și fără legături cu exteriorul țării. În plus, Bulgaria epocii respective avea, la fel ca România, o populație preponderent rurală.

Aceste condiții aveau să ducă la evoluții asemănătoare și la sisteme de represiune și detenție similare în cele două state. În primul rând, se poate observa că ambele țări au produs

²⁹⁶ Troncotă, Cristian, *Torționarii. Istoria instituției Securității regimului comunist din România (1948-1964)*, pp. 155-156.

²⁹⁷ Muraru, Andrei (coord.), op. cit., p. 323.

²⁹⁸ Ioan T. Lungu, *Gherla, ușa iadului*, ed. Excelsior, Timișoara, 1996, p. 25, *apud* Muraru, Andrei (coord.), op. cit., p. 323.

²⁹⁹ Goma, Paul, *Gherla*, p. 51.

³⁰⁰ Muraru, Andrei (coord.), op. cit., p. 323.

³⁰¹ Goma, Paul, *Gherla*, p. 58.

numere foarte mici de dizidenți, în accepțiunea despre dizident pe care am prezentat-o mai devreme.

În al doilea rând, cele două state au avut sisteme represive foarte extinse, diferența fiind că cel din România era alcătuit în egală măsură din penitenciare, colonii de muncă și centre de deportare³⁰², în timp ce acela bulgar conținea preponderent colonii de muncă³⁰³.

În al treilea rând, sistemele de detenție din ambele țări au avut anverguri comparabile. Astfel, în lagărele de concentrare din Bulgaria au fost internate peste 285.000 de persoane³⁰⁴, în timp ce, conform unei estimări citate de CPADCR, în România, prin detenție au trecut, cu totul, în jur de 350.000 de oameni³⁰⁵.

În plus, dacă privim evoluția istorică a Bulgariei comuniste și o comparăm cu cea a României comuniste, vom observa că cele două trec prin exact aceleași etape. Astfel, odată cu instalarea comunismului în țară, elitele politice anterioare sunt exterminate, lucru care s-a întâmplat în ambele state, inițial prin închiderea lor sub acuzație de fascism, începând cu anul 1944³⁰⁶ și care a continuat și după aceea, până în 1952 în România³⁰⁸ și 1953 în Bulgaria³⁰⁹.

Odată asigurată absența amenințărilor exterioare sistemului comunist, în ambele state s-a întâmplat același lucru: facțiunile comuniste autohtone și cele sovietice au intrat în conflict. În România conflictul dintre acestea a fost soluționat în 1952, odată cu înlăturarea facțiunii Pauker-Luca din conducerea PCR³¹⁰ și impunerea facțiunii autohtone române, în timp ce în Bulgaria acesta a început încă din 1949, prin procesul împotriva comunistului „autohton” Traycho Kostov³¹¹. Acest proces a declanșat o serie întreagă de condamnări din rândul facțiunii autohtone bulgare, care a culminat cu înlăturarea a peste 20% din PCB în anul 1950³¹². În paralel cu aceste acțiuni, atât PCR cât și PMR au început procesul de colectivizare a agriculturii.

Acestor observații li se mai adaugă și faptul că sistemele represive din cele două state foloseau aproximativ aceleași metode: arestări abuzive pe care nu le prevestea nimic, „internări

³⁰² Stéphane Courtois, *Cartea neagră a comunismului*, apud, CPADCR, *Raport Final*, p. 210.

³⁰³ Cf. Todorov, Tzveran, *Voices from the Gulag*, în Hollander, Paul (editor), *From the Gulag to the Killing Fields. Personal Accounts of Political Violence and Repression in Communist States*, ISI Books, 2006, p. 183.

³⁰⁴ Stoycheva, Violeta, „Silent Witnesses” - *Women Forced Labour Camp in the Village of Skravena, Sofia District in the Memories of the Local People* în Budeancă, Cosmin și Olteanu, Florentin (coord.), op. cit., p.

³⁰⁵ CPADCR, *Raport Final*, p. 161.

³⁰⁶ Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, București, Fundația Academia Civică, 1997, p. 54, apud CPADCR, *Raport Final*, p. 200.

³⁰⁷ Semov, M., „Bulgarinut i Vlastta” în *Narodopsihologija, II*, Varna, 1995, ed. Slavena, p. 152, apud Todorova, Margarita, op. cit., p. 1.

³⁰⁸ CPADCR, *Raport Final*, pp. 199-202.

³⁰⁹ Grigorova, Lora Doncheva, op. cit., p. 420.

³¹⁰ CPADCR, *Raport Final*, p. 36.

³¹¹ Grigorova, Lora Doncheva, op. cit., p. 422.

³¹² Dellin, L. A. D. (editor), *Bulgaria*, Londra, 1957, ed. Thames and Hudson, p. 121, apud Todorova, Margarita, op. cit., p. 2.

administrative”, strămutări masive de populație, încercarea de a asasina diverse personaje din exilul anti-comunist ș.a.m.d.

În plus, condițiile de detenție din România comunistă și cele din cea din Bulgaria comunistă erau aproape identice: celule supraaglomerate, norme de lucru nerealizabile, deținuții sunt bătuți, au drepturi formale (la pachet, la corespondență), dar acestea sunt încălcate atât de des încât regula este mai degrabă încălcarea lor decât respectarea lor, există practica celulei „negre” ș.a.m.d.

Luând în considerare acestea, se poate trage concluzia că sistemele de represiune și detenție dintre România comunistă și Bulgaria comunistă au fost foarte asemănătoare între ele și că diferențele dintre ele erau unele minore, fondul acestora fiind, de fapt, același. Având în vedere acest lucru și faptul că am demonstrat deja că sistemul represiv din România comunistă reflecta diversele modificări de context internațional, ele nu sunt sisteme apărute spontan în cele două state, ci sunt rezultatul aplicării unui model comun, preluat, așa cum afirmam și în introducerea lucrării de față, din U.R.S.S.

Având în vedere toate acestea, putem concluziona că sistemul de detenție din România comunistă, microcosm care oglindește macrocosmul reprezentat de întreaga societate română din acea perioadă, a fost unul abuziv, atât din punctul nostru de vedere cât și din perspectiva propriei sale ideologii. El a fost reproducerea românească a Gulagului sovietic, care a fost modelul tuturor sistemelor de represiune și detenție din Estul Europei, și a experimentat toate direcțiile de dezvoltare posibile în aceste condiții: a încercat „reeducarea” brutală de la Pitești, Gherla, Brașov, Târgu Ocna, Târgșor ș.a.m.d., a experimentat conceptul de colonie de muncă la Canalul Dunăre – Marea Neagră, a avut penitenciare de exterminare prin precaritatea condițiilor de viață de acolo, a făcut numeroase execuții, a închis cetățeni români fără judecată, în virtutea unor așa-numite „măsuri administrative” ș.a.m.d.

În concluzie, rolul sistemului de represiune și detenție din România comunistă a fost unul triplu: el trebuia să „reducă” deținuții, așa cum am arătat mai sus, trebuia să înlăture orice amenințare pentru regimul comunist și, în fine, el trebuia să terorizeze populația civilă și să o oblige să se conformeze voinței partidului conducător. După cum am văzut, și-a îndeplinit aceste funcții în totalitate, folosindu-se de un arsenal foarte variat.

Lucrarea de față nu este un studiu integral al represiunii și detenției din România, întrucât o asemenea lucrare ar trebui să acorde fiecărui penitenciar, fiecărei colonii de muncă, fiecărei deportări, fiecărui domiciliu obligatoriu și fiecărei execuții atenția pe care acestea le merită. Ea este, însă, un punct de plecare spre un astfel de studiu – o centralizare a anumitor informații despre detenția și represiunea comunistă din România care pune întregul sistem în perspectivă.

Bibliografie

- Applebaum, Anne (2003). *Gulagul: O istorie*, partea 1, *Introducere*. București, România: Ed. Humanitas.
- Budeancă, Cosmin (coord.) (2007). *Experiențe carcerale în România comunistă I*. București, România: Ed. POLIROM.
- Budeancă, Cosmin și Olteanu, Florentin (coord.) (2008). *Forme de represiune în regimurile comuniste*, București, România: Ed. POLIROM.
- Goma, Paul (1990). *Gherla*. București, România: Ed. Humanitas.
- Hollander, Paul (2006). *From the Gulag to the Killing Fields. Personal Accounts of Political Violence and Repression in Communist States*, partea a doua, *Eastern Europe*, cap. 2, *Bulgaria*. Wilmington, DE, Statele Unite ale Americii: Ed. ISI Books.
- Ierunca, Virgil (1990). *Fenomenul Pitești*. București, România: Ed. Humanitas.
- Muraru, Andrei (coord.), *Dicționarul penitenciarelor din România comunistă (1945 – 1967)*. București, România: Ed. POLIROM.
- Mureșan, Alin (2010). *Pitești. Cronica unei sinucideri asistate*. Ediția a II-a revăzută și adăugită. București, România: Ed. POLIROM.
- Oprescu, Adrian (2008). *Vărul Alexandru și alte povești adevărate*. Ediția a doua. București, România: Ed. Humanitas.
- Troncotă, Cristian (2006). *Torționarii. Istoria instituției Securității regimului Comunist din România (1948-1964)*, cap. 5, *Poliția politică represivă în acțiune*. București, România: Ed. ELION.

Resurse Online:

- ***. *Cazul Gheorghe Ursu – Istoric*. Disponibil online la http://gh-ursu.org.ro/scurt_istoric.htm , consultat la data de 06.01.2012.
- ***. *Fenomenul Pitești – Istoric*. Disponibil online la <http://www.fenomenulpitesti.ro/istoric-5> , consultat la data de 30.11.2011.
- ***. *Gheorghe Ursu. Date Biografice*. Disponibil online la <http://gh-ursu.org.ro/viata.htm> , consultat la data de 06.01.2012.
- Comisia Prezidențială Pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România (2006). *Raport Final*, București, România. Disponibil online la <http://www.presidency.ro> , consultat la

data de 07.10.2011.

- Hermeziu, Cristina, *S-a stins vocea care l-a sfidat pe Nicolae Ceaușescu*, în Evenimentul Zilei, 22 aprilie 2008. Disponibil online la <http://www.evz.ro/detalii/stiri/s-a-stins-vocea-care-l-a-sfidat-pe-nicolae-ceausescu-800836.html> , consultat la data de 23.04.2012.
- Pacepa, Ion Mihai, *The Kremlin's Killing Ways*. Disponibil online la adresa <http://www.nationalreview.com/articles/219342/kremlins-killing-ways-ion-mihai-pacepa> , consultat la data de 23.04.2012.
- Șimonca, Ovidiu, „*Ascultarea Europei Libere depășea cu mult nevoia de informare*”. *Dialog cu Nestor Ratesh* în Observator Cultural. Disponibil online la adresa http://www.observatorcultural.ro/Ascultarea-Europei-Libere-depasea-cu-mult-nevoia-de-informare.-Dialog-cu-Nestor-RATESH*articleID_18809-articles_details.html , consultat la data de 23.04.2012.
- Todorova, Margarita. *The effect of communism on the work of the protestant churches in Bulgaria*. Articol disponibil online la adresa http://www.georgefox.edu/academics/undergrad/departments/soc-swk/ree/Todorova_Effect_Aug%202011.pdf , consultat la data de 05.04.2012.

Resurse Video:

- Mărgineanu, Nicolae (2010). *Demascarea*. Film documentar.